

STOCKHOLMS UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete
C-uppsats, 10 poäng
Höstterminen 2006

Den kriminelle missbrukaren

– En kvalitativ studie om den kriminelle missbrukarens liv,
från uppväxt och ett liv som aktiv till vändpunkten och livet efter.

Författare: Emely Bergwant & Anna Keding
Handledare: Stefan Wahlberg

Den kriminelle missbrukaren

En kvalitativ studie om den kriminelle missbrukarens liv,
från uppväxt och ett liv som aktiv till vändpunkten och livet efter

Författare: Emely Bergwant & Anna Keding

ABSTRACT

The purpose of this essay is to contribute to an extensive understanding of former criminals and addicts. These people are facing several difficulties and possibilities during childhood, adolescence, the active period, the turning-point and life after the turning-point and we have examined what they might consist of.

In this survey we have applied a qualitative method and collected our basis from interviews with former criminals and addicts.

Criminality and addiction is a complex problem. There are many different factors which contribute to develop this. The most differential factors are; insecure childhood, low self-esteem and wrong kind of friends. We have discovered that it is a long process filled with difficulties which leads to weary of the lifestyle and ultimately to a turning-point (maturing out). Further we found the importance of a non criminal network connected to the turning-point and the life after that.

Key words:

Kriminalitet, missbruk, vändpunkt, nätverk, utvecklingsekologi

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	6
Syfte	6
Frågeställningar	6
Begreppsförklaringar	7
Förkortningar	7
TEORETISKA PERSPEKTIV OCH TIDIGARE FORSKNING	8
Teoretiska perspektiv	8
Utvecklingsekologi.....	8
Nätverksteori	12
Tidigare forskning	14
Kriminalitet och missbruk	15
Bidragande orsaker under uppväxten	15
Arv och miljö	16
Den kriminelle missbrukaren	17
Maturing out.....	18
Nätverk	18
METOD	19
Kvantitativa och kvalitativa metoder	19
Metodval.....	20
Litteratursökning	21
Urval	22
Avgränsningar	23
Genomförande av intervjuundersökningen	23
Bearbetning av resultat och analys	23
Genomförande av enkätundersökningen	24
Bortfall	24
Validitet och reliabilitet	25
Generaliserbarhet	26
Etik och svårigheter	27

RESULTAT	28
Intervjupersoner.....	28
Uppväxten	28
Uppväxtförhållanden	28
Kriminalitet och missbruk hos föräldrar	29
Skola.....	29
Vänner och fritid	30
Framtidsdröm	30
Måendet under uppväxten	30
Livet som aktiv kriminell missbrukare	31
Utveckling	31
Förhållanden som bidrog.....	33
Livsstil.....	34
Relationer under den aktiva tiden.....	35
Måendet under den aktiva perioden	36
Förhållanden som bidrog till ett liv som kriminell missbrukare	37
Vändpunkten	38
Vad var det som ledde till vändpunkten?	38
Vad var svårast att sluta med, kriminalitet eller missbruk?	38
Stöd och hjälp vid upphörandet.....	39
Livet efter vändpunkten	39
Mest hjälp på vägen tillbaka till samhället.....	39
Relationer efter vändpunkten	40
Arbete och boende.....	41
Hjälp av myndigheter	42
Svårigheter i vardagen.....	42
Begär efter kriminalitet och droger	43
Om att leva ett "Svenssonliv"	43
ANALYS	44
Uppväxten	44
Livet som aktiv	46
Vändpunkten	47
Livet efter vändpunkten	48
DISKUSSION	49
Studiens resultat och slutsatser	49
Metoddiskussion	51
Teoridiskussion.....	52

Summering och förslag på vidare forskning.....	52
REFERENSER.....	54
Böcker.....	54
Forskningsrapporter	55
Tidsskrifter	56
Elektroniska källor.....	57
BILAGA 1. INTERVJUGUIDEN	58
BILAGA 2. ENKÄTEN	61
BILAGA 3. BREV TILL FRIVÅRDEN.....	67

Inledning

Att leva som kriminell missbrukare idag betyder för många att leva avskilt från samhället. Det system som de befinner sig i innebär andra normer och en annan livsstil som ofta är av destruktiv karaktär. Svårigheter uppstår när den kriminelle missbrukaren efter många år med denna livsstil beslutar sig för att bryta med sitt forna liv och bli en del av samhället. För flertalet är det problematiskt att hantera situationer som uppstår i vardagssammanhang, som exempelvis relationer. De ställs inför att brottas med de demoner som följer i ett avslutat missbruks kölvatten.

I den här uppsatsen har vi genom intervjuer undersökt vägar in i, och ut ur kriminalitet och missbruk. Det är ett komplext problem och för att skapa en god överblick har vi studerat uppväxtförhållanden, livet som aktiv kriminell missbrukare, vändpunkten och livet efter vändpunkten.

Vår uppfattning är att forskning om vägen ut ur och livet efter kriminalitet och missbruk, ur de före detta kriminella missbrukarnas eget perspektiv, är knapphändig. Den destruktiva livsstilen skapar svårigheter som fortgår även efter upphörandet. Det är viktigt att komma ihåg att även i det skedet är behovet av stöd och hjälp från oss som arbetar inom den sociala sektorn stort. Eftersom detta är ett omfattande socialt problem och det förefaller finnas en kunskapslucka, har vi valt att forska om de kriminella missbrukarnas situation.

Syfte

Vårt syfte med denna uppsats är att bidra till en ökad förståelse för före detta kriminella missbrukare. Vi vill undersöka de svårigheter och möjligheter som dessa människor kan tänkas ställas inför under sin uppväxt, livet som aktiv, vändpunkten samt livet efter vändpunkten. Det är vår förhoppning att vårt resultat ska bidra till kriminella missbrukares möjligheter att få tillgång till adekvat hjälp.

Frågeställningar

Med hjälp av följande frågeställningar är det vår förhoppning att vi ska erhålla en allsidig bild av de förhållanden som påverkat den kriminelle missbrukarens livssituation, vägen ur den och livet som följer.

- Vilka förhållanden under uppväxten kan bidra till att en människa utvecklar en kriminell livsstil och ett missbruk?
- Hur kan livet gestalta sig för den aktive kriminelle missbrukaren?
- Vilka förhållanden kan bidra till att en vändpunkt inträffar och blir framgångsrik?
- Vilka svårigheter och möjligheter kan den forne kriminelle missbrukaren konfronteras med efter att en vändpunkt kommit till stånd?

Begreppsförklaringar

Följande begrepp är direkt relaterade till denna uppsats. Under andra omständigheter skulle andra eller ytterligare förklaringar kunna ges för samma begrepp, men det är inte relevant i detta sammanhang.

- *Brott* – en handling som strider mot lagen.
- *Droger* – med droger avser vi alkohol, narkotika och andra substanser som leder till någon form av berusning och är skadliga för hälsan.
- *Kriminalitet* – är enligt vår definition när brott begås som ett fast inslag i en människas liv.
- *Livet som aktiv* – vi avser den period då en person både missbrukar och begår kriminella handlingar.
- *Missbruk* – innebär här enligt oss ett långvarigt och regelbundet bruk av alkohol och narkotika, vilket har blivit ett fast inslag i individens sätt att leva.
- *Normal* – i denna uppsats innebär normal att vara en del av samhället och följa de regler och normer som finns där, såväl skrivna som oskrivna.
- *Vändpunkt* – är när någon form av betydelsefull händelse inträffar som leder till en avgörande och omfattande förändring i en människas liv, d.v.s. ett beslut att bryta med den tidigare livsstilen.

Förkortningar

BRÅ – Brottsförebyggande rådet

CAN – Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

KRAMI – En samverkan mellan kriminalvård, länsarbetsnämnden och socialtjänsten

KRIS – Kriminellas revansch i samhället

KV - Kriminalvården

KVV - Kriminalvårdsverket

OSA – Offentligt skyddad anställning

SCB – Statistiska centralbyrån

SIS – Statens institutionsstyrelse

UR - Utbildningsradion

Teoretiska perspektiv och tidigare forskning

Teoretiska perspektiv

Inom forskning kring kriminalitet och missbruk finns ett flertal olika teoretiska ansatser. Det finns biologiska, psykologiska, socialpsykologiska och sociologiska teorier. I denna uppsats kommer vi att anlägga ett systemteoretiskt perspektiv. Systemteori innebär att ta hänsyn till alla delar i en människas liv och att se samspelet dem emellan för att förstå helheten. Det är också i samspelet med andra människor som vår identitet bildas och under hela vårt liv kontinuerligt fortsätter att utvecklas. Till skillnad från exempelvis biologisk-medicinsk eller psykoanalytisk teori, som till största delen baseras på att problemen finns inom individen, så utgår systemteori från att problemen finns som en del i samspelet mellan individer. Dessa problem finns också mellan individer och i skilda sociala delsystem som exempelvis familj, vänner, arbetsplats, förskola eller skola (Forsberg & Wallmark, 1998, s.23-24).

Fokus kommer att ligga på utvecklingsekologi som är en typ av systemteori och beskrivs nedan. En annan systemteori som är aktuell för vårt ämne är nätverksteori. Denna beskrivs också nedan.

Vår uppfattning är att både det utvecklingsekologiska och det nätverksteoretiska perspektivet kan bidra till en god förståelse för mycket av mänsklig utveckling. Genom att använda dessa teorier anser vi att vi får en god tolkningsram. I utvecklingsekologin, som består av fyra nivåer (mikro, meso, exo och makro), har vi valt att lägga något större fokus på de två första. Denna uppsats utgår från intervjupersonernas egna perspektiv och de första två nivåerna påverkar individen direkt. Givetvis finns ett samspel mellan samtliga nivåer, vilket vi kommer att ta hänsyn till.

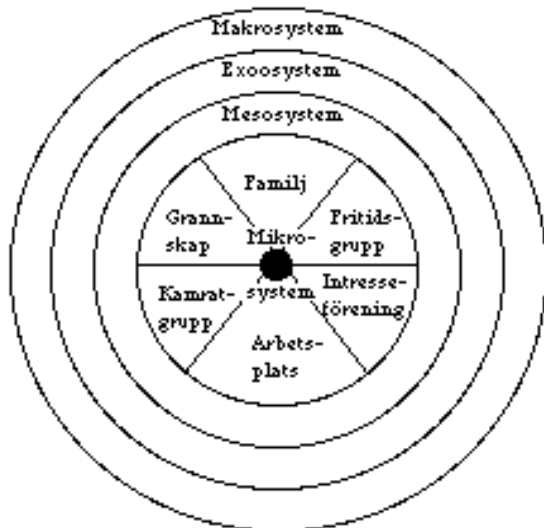
Utvecklingsekologi

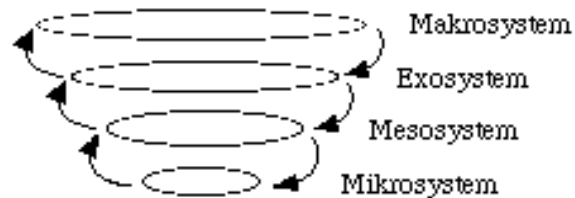
Bronfenbrenner är förgrundsgestalt för utvecklingsekologin och menar att man ska se på en människas utveckling i sitt sammanhang och att utvecklingen hela tiden sker i samspel med det som sker i hennes omgivande miljöer (Andersson, 2002, s.187-191).

Bronfenbrenner talar om fyra analysnivåer som utgörs av mikro-, meso-, exo- och makronivå. På *mikronivå* sker ett samspel mellan personen själv och dennes närmiljöer, exempelvis familje-, skol-, arbets- och fritidsmiljö. Dessa närmiljöer samspelar också *med* varandra på *mesonivå*, vilket är lika viktigt som interaktionerna *inom* respektive närmiljö. På *exonivå* befinner sig sådana förhållanden som mer indirekt påverkar en persons utveckling. Exempel på det kan vara föräldrars arbetsplats, kommunalpolitik som påverkar resurser eller den organisation som finns på den egna arbetsplatsen eller skolan. På *makronivå* samspelar dessa tre nivåer också med de normer och värderingar som råder i samhället och förhållanden som tidens ekonomiska, politiska och ideologiska krafter. Dessa nivåer har ingen hierarkisk ordning, utan omsluter varandra och kan enligt Bronfenbrenner liknas med ryska dockor (Bronfenbrenner, 1979, s.209-295).

Bronfenbrenner anser att annan forskning fokuserar mycket på individen och för lite på det som finns runt personen. Vidare menar han att när forskarna ser på omgivningen så ser de den ofta som statisk. De sätter gärna stämplor och sociala adressetiketter på dem. Istället menar han att det är den innebörd som personen själv ger ett fenomen som påverkar interaktionen. En människa i utveckling är inte ett oskrivet blad som omgivningen kan skriva på, utan är en enhet som växer och är rörlig och som utifrån sig själv skapar en bild av den miljö hon vistas i. Bronfenbrenner anser vidare att det finns en ömsesidighet i utvecklingsprocessen. Det är inte bara omgivningen som påverkar en människa utan denne kan också till viss del påverka sin miljö (Andersson, 2002, s.187-191).

Figur.1 Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell (Andersson, 2002).

Figur. 2 Annan variant av Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell (Andersson, 1986).

James Garbarino, professor i Human Development and Family Studies, är enligt Andersson (2002, s.192-193) Bronfenbrenners efterföljare och en modern representant för det utvecklingsekologiska perspektivet.

I boken *Children in danger* visar Garbarino hur problem kan bildas, såväl genom samspel inom och mellan närmiljöer, d.v.s. på mikro- och mesonivå, som i samspelet med samhället på lokal och nationell nivå, d.v.s. på exo- och makronivå (Garbarino m.fl. 1992).

I sin bok *Pojkar som gått vilse* skriver Garbarino (1999, s.179-211) om vikten av att ha någon form av framtidstro. Om det finns en tro, så fungerar vanligtvis också vardagen. En människa gör det som är nödvändigt idag, för att kunna ta del av det som kommer i framtiden. Det bör någonstans finnas en känsla av att det finns en mening med tillvaron.

Grunden för en god självkänsla ligger enligt Garbarino (1999) i att ha en realistisk syn på omvärlden, leva ett moraliskt ansvarsfullt liv och att uppleva att man har ett syfte med sitt liv och därmed anse att det är meningsfullt. En pojke som genom sina problem har en känsla av meningslöshet inom sig kan exempelvis begå brott på grund av ett sjukligt prylberoende. Han hoppas att han ska kunna sätta färg på sin tillvaro med hjälp av dyra kläder, fina bilar och pråliga smycken. Det fungerar naturligtvis inte. Hans känslomässiga problem finns fortfarande kvar.

Garbarino (1999) skriver om andliga, psykiska och sociala stödmekanismer och menar att det går att hjälpa och att förebygga problemen genom att ge pojkarna positiva värderingar och omge dem med goda relationer.

I de fall som pojken är mottaglig kan det *andliga* stödet fylla tomrummet i dennes liv, skapa en meningsfull tillvaro och istället hjälpa honom att utveckla en positiv självkänsla och ett friskt sinne för proportioner i livet.

När det gäller *psykologiska* stödmekanismer skriver Garbarino bland annat om motståndskraft (resilience). Det handlar om möjligheten att hantera kriser, uthärda stress och olika skadliga påverkningar. Begreppet härstammar från den forskning som konstaterar att även om det finns ett tydligt samband mellan specifika negativa upplevelser och negativa resultat, så utvecklas flertalet av de barn och ungdomar som utsätts för dessa saker inte negativt. Garbarino beskriver sex utmärkande faktorer som är av vikt för att hjälpa utsatta pojkar från ett våldsamt liv.

Det första villkoret är att barnet har *stabla känslomässiga relationer: någon som älskar mig*. Barn behöver en stadig, positiv och kärleksfull relation med åtminstone en annan vuxen människa. Detta ger barnet en uppfattning om att världen är stabil och grundar sig på att man är älskad och värd att bli älskad. Ju fler människor som visar barnet detta, desto bättre.

Den andra faktorn för att vara motståndskraftig är *förmågan att aktivt bekämpa stress*, och inte reagera passivt. Somliga människor försöker kontrollera sin omgivning och ordna så att den tar hänsyn till deras behov. Andra finner sig i den situation och de problem de har, och låter sig domineras av den sociala miljön istället för att försöka bygga upp och förändra något. Pojkar med mycket problem kombinerar ofta både det aktiva och det passiva mönstret för att hantera stress. För en människa som klarar av att aktivt hantera stressituationer innebär det att denne gör något positivt av sitt liv, exempelvis utvecklar en särskild talang eller anstränger sig för att bli en bra människa. Barn som är motståndskraftiga finner positiva vägar för att hantera svåra situationer, medan förvirrade barn med problem reagerar med ett negativt beteende.

Naturligtvis är varje människa unik, grunden till hur stress hanteras finns i personligheten och i vad man lärt sig från tidiga erfarenheter.

Den tredje faktorn som är till förmån för motståndskraft är *intelligens*. De unga människor som får ett resultat långt under genomsnittet på ett intelligens-test har besvär med att se strukturer i tillvaron. Enligt Garbarino har de svårt att värdera förhållandet mellan orsak och verkan.

Den fjärde faktorn handlar om vikten av en *god självkänsla*. En grundlig självkänsla och en upplevelse av att man har ett eget värde som människa skapar en positiv psykisk drivkraft. Detta gör att en person klarar av att hantera livets turbulens utan att drabbas av panik eller tro att det måste leda till ett misslyckande. För en person som saknar självkänsla, blir ett dåligt beteende ett sätt att dölja dessa känslor.

Den femte faktorn som är grunden för motståndskraft är *positivt stöd utanför familjen*. Det kan röra sig om stöd från institutioner eller från personer som inte hör till familjen. Garbarino anser att detta ger personen möjlighet att uppleva samhörighet med någon utanför familjen, vilket stimulerar till ett sunt socialt beteende eftersom det visar vilka värderingar som finns i det sociala samhället. Barn som saknar sunda, känslomässiga relationer och blir avvisade av exempelvis föräldrar eller lärare, är tacksamma att rekrytera för asociala äldre ungdomar och vuxna. Barnen får bekräftelse i utbyte mot att de är lojala. Många gånger rör det sig om äldre pojkar, som i utbyte mot vänskap kräver kriminella handlingar och liknande.

Den sjätte och sista faktorn som Garbarino beskriver handlar om *androgyna drag*. Han menar att det handlar om att kunna smälta samman traditionellt kvinnliga och manliga drag. Han skriver att psykologen Emmy Werner anser att förmågan att vara androgyn också innebär en förmåga att kunna anpassa sig till rådande kultur. Ju bättre en människa är på att blanda manliga och kvinnliga drag, desto bättre blir denne även på att behärska olika situationer.

Det finns också *sociala* stödmekanismer, vilka utgörs av positiva krafter som finns runt barnet. Dessa krafter visar omsorg och trygghet och erbjuder ett skydd under uppväxten. Bland annat består de av stabilitet i tillvaron, att få bekräftelse på att man är värdefull, en upplevelse av att samhället är tryggt, föräldrar som tar sig tid att vara tillsammans med sitt barn och visar sitt intresse och sist men inte minst låter sitt barn vara ett barn (ibid.).

Nätverksteori

Alla människor har någon form av socialt nätverk kring sig. Bortsett från de resurser som varje människa har inom sig, kan man säga att de människor som finns i en persons nätverk delvis utgör dennes resurser för att bättre klara av att hantera svårigheter i livet.

Barn som är riktigt små har ett nätverk som utgörs av föräldrarnas nätverk. När det sedan blir dags för barnomsorg tillkommer egna betydelsefulla människor i barnets nätverk i form av förskolepersonal, lekkamrater med flera. I skolan fortsätter utvecklingen mot ett personligt nätverk, även om familjens fortfarande är centralt. Under tonårstiden accelererar bildandet av

ett eget nätverk och kulminerar under den fortsatta ungdomstiden. Här intar kompisar en betydande plats. I de fall där tonåringen saknar betydelsefulla vänner kan man anta att det är problematiskt och ensamt (Forsberg & Wallmark, 1998, s.59-60).

Fyrand (2001, s.93) skriver att även om kompisarna utgör en viktig del av ungdomens nätverk, så har föräldrarna fortfarande stor betydelse. Eftersom ungdomen innebär en utveckling mot en vuxenidentitet, är föräldrarna viktiga för att ge ungdomen värdegrunder och vara stöttepelare. I takt med att en människa blir äldre och livet går in i olika skeden kommer de personer som ingår i nätverket och vikten av dem att variera (Forsberg & Wallmark, 1998, s.60). Vi påverkar själva vår omgivning och den påverkas av oss. På det sättet är vi själva delaktiga i att skapa vårt nätverk (Fyrand, 2001, s.38-39).

Fyrand (2001, s.102-103) skriver också om att familjen är den delen av vårt nätverk som har störst betydelse för vår utveckling. Sättet som vår familj fungerar på är avgörande för vår utveckling och det finns inga andra delar av vårt nätverk som har så starkt inflytande. Hon skriver att det finns ett flertal undersökningar som visar att det finns ett samband mellan hur fungerande föräldrarnas eget nätverk är och hur barnets situation ser ut.

För en kriminell och missbrukande människa som vill förändra sin livsstil är det ofta nödvändigt att bryta med stora delar av sitt nätverk. Fyrand skriver om detta (s.192-219) och kallar det för sanering av nätverk.

En kriminell person med ett pågående långvarigt missbruk har i de flesta fall främst intresse för att begå brott, använda droger och leva enligt den kultur som följer med det. De personer i missbrukarens nätverk som är drogfria ser dennes behov av hjälp och stöd, men blir vanligtvis bortstötta. Över tid leder det till att stora delar av det drogfria nätet avlägsnar sig från personen. Ibland är nätverket för tätt, beroendeskapande, konfliktfyllt och destruktivt. Det kan leda till att en person inte får den frihet som behövs för personlig utveckling, vilket ger en destruktiv personlighetsutveckling och ett självdestruktivt beteendemönster. Detta förekommer ofta både i kriminella nätverk och bland missbrukare. Men trots att det rymmer så mycket negativitet, upplever många att de ändå får mycket stöd och hjälp, också i den typen av nätverk. Det kan enligt författaren bland annat bero på det grundläggande psykologiska behovet som finns inom oss, att ha kontakt och höra till något. Att ha en dålig och destruktiv anknytning är bättre än att inte känna tillhörighet till någon (ibid.).

När den kriminelle missbrukaren sedan bestämmer sig för att sluta med sitt missbruk och byta livsstil, blir en sanering av nätverket aktuell. Annars kan det medföra stora tilläggsproblem. Fyrand menar att sanering sker genom att bryta de relationer som såväl skapar som kvarhåller problem. Ofta blir det inte många kvar i nätverket, eftersom det i stor utsträckning består av kriminella och/eller missbrukare. Hon skriver också att all erfarenhet tyder på att personen inte klarar av att sanera sitt nätverk utan att samtidigt skapa ett nytt, positivt nätverk. (ibid.)

Tidigare forskning

I den här delen av uppsatsen vill vi redovisa tidigare forskning som bedrivits inom det område som rör vår studie. Forskningen som är intressant för vår rapport är den som relaterar till våra frågeställningar. En stor del av forskningen rör faktorer under uppväxten som kan bidra till en utveckling av kriminalitet och missbruk, och fortsätter att påverka i vuxen ålder. Forskning om hur livet kan se ut för en kriminell missbrukare under den aktiva perioden och vad som kan leda till ett upphörande är inte lika omfattande. Vi har nästan inte funnit någon forskning om möjligheter och svårigheter i livet efter upphörandet. Det som vi har läst beskriver främst nätverkets betydelse i det stadiet. Forskning kring kriminalitet och missbruk har sett olika ut genom tiderna. Det finns många undersökningar om orsaker till varför en människa utvecklar en livsstil som kriminell och missbrukare och varför denne begår brott.

Den äldre forskningen bygger mycket på biologiska förklaringsmodeller. Under 1800-talet publicerade bland andra kriminologen Cesare Lombroso ett arbete som beskrivs av Sarnecki (2003 sid.128) i boken *Introduktion till kriminologin*. Lombroso hävdade att kriminella människor fysiskt skiljer sig från andra individer i samhället.

"... asymmetriskt kranium, lutande panna, kraftiga ögonbrynsbågar och utskjutande käkar, för stora öron, glest skägg, krulligt hår, oproportionerligt långa armar, tjocka läppar, krokig näsa och missbildade könsorgan." (s.128)

Senare hävdade dock Lombroso att även miljöfaktorer spelade en avgörande roll för utvecklandet av ett kriminellt beteende.

Sarnecki (2003 sid.157) skriver att mycket kunskap om brottslighetens orsaker utvecklades under 1920- och 1930-talen vid universitetet i Chicago, den s.k. Chicagoskolan. Med bakgrund av den socialekologiska teorin fann man genom den forskning som bedrevs där dels skillnader mellan amerikanska storstäders olika delar, och dels en skillnad i

levnadsförhållanden. Dessutom står det i en bok av Kalderstam (1979 sid.21) att Shaw et al. (1939) och Shaw & Mc Kay (1942) genom undersökningar kommit fram till att kriminalitet liksom allt annat mänskligt beteende inlärs i umgänge med andra.

Kriminalitet och missbruk

Att kriminalitet och missbruk ofta går hand i hand blir tydligt vid en litteraturgenomgång kring ämnet. Somliga tar det för givet, men många har också forskat kring sambandet. Det finns många tecken på samband. I en rapport av Petersilja (1978) ur Chylicki (1992 s.19) framkommer det att drogmissbruk har stor påverkan för den som vill sluta med sin kriminalitet. På samma sätt påverkar kriminalitet en människas möjlighet att upphöra med sitt drogmissbruk. I en rapport från Brottsförebyggande rådet [BRÅ] (1990) *Vem blir drogmissbrukare?* står det att det finns ett starkt och statistiskt säkerställt samband mellan kriminellt beteende och drogmissbruk. Andersson (1991, s.91) har skrivit en avhandling som heter *Att förstå drogmissbruk* vars resultat visar att missbruk ofta hör samman med kriminalitet samt att missbruk påverkar en persons hela sociala situation. Chylickis (1992, s.47, 122) avhandling visade liknande resultat, samt att det fanns ett starkt samband mellan återfall i kriminalitet och missbruk vid 24 års ålder. Han menar att det föreligger ett samband och att det möjligtvis är så att ett upphörande av missbruk också kräver ett upphörande av kriminalitet och vice versa. Detta för att såväl missbruk som kriminalitet oftast leder till ett destruktivt liv.

Bidragande orsaker under uppväxten

Ekbom, Engström och Göransson (2002, s.102) skriver om viktiga behov som ett spädbarn måste få tillfredsställda. Ett fungerande samspel mellan barnet och vårdnadshavaren är a och o för att barnet ska kunna utveckla relationer baserade på tillit till andra, samt en god självkänsla och självkärlek. Resultat av spädbarnsforskning från USA har visat att relationen är viktig för att barnets hjärna ska klara av att utveckla den empatiska förmågan. Undersökningar visar att familjen har en avgörande betydelse för utvecklingen av barnets beteende, oavsett om detta blir accepterat eller avvikande. Ekbom m.fl. (2002, s.104-105) skriver att en forskare vid namn Stattin (1994a, 1994b) har studerat barns utveckling, relaterat till beteendeproblem från födsel till 40 års ålder. Dessutom studerade forskarna sambandet mellan beteendeproblem i barndomen, till exempel olydnad, bråkighet och destruktivitet, samt utveckling av tonårskriminalitet och kriminalitet i vuxen ålder. Av undersökningen framkommer att det finns tydliga samband mellan beteendeproblem hos barn vid fyra-fem års

ålder och registrerade brott som utförs senare. Brottsom begås tidigt ökar risken för återfall. I samma undersökning av Stattin och Magnusson studerades barns uppväxtvillkor. I de fall där barnen börjat med småkriminalitet och skolk kunde ett tydligt samband mellan socialt arv och missbruk urskiljas.

Chylicki (1992, s.181) har gjort en jämförande studie mellan två grupper, bestående av män som efter 24 års ålder slutat respektive inte slutat med kriminalitet och missbruk. Nästan samtliga hade haft dåliga relationer med föräldrarna under uppväxten. Skillnaden låg i att de män som slutat under uppväxten hade haft en relation till någon annan betydelsefull vuxen än föräldrarna.

Det finns forskning som har bedrivits med syfte att förebygga brott. Flera olika länder i västvärlden kommer fram till liknande resultat när det gäller barns aggressiva beteende. Föräldrar som är kyliga, bestraffande, negativa och inte visar värme, engagemang och sätter gränser kan skapa ett kriminellt beteende (Ekbom, 2002, s.108). Stensmo (1991, s.46-47) skriver att asocialitet och kriminalitet enligt den psykodynamiska synen är ett tecken på jagsvaghet. Att vara jagstark innebär bland annat förmågan att vänta på att få sitt behov tillfredsställt, hantera känslor och ångest, stå emot besvikelser och kunna skapa relationer till andra. Kriminella missbrukare har ofta en jagsvaghet, vilket betyder att de har upplevt starka besvikelser i förhållande till känslor och behov. Uppväxtförhållandena är många gånger splittrade. Det är inte ovanligt att de skiljts från sina föräldrar och blivit placerade i fosterhem. En SOU-rapport (1973) grundades på en jämförande undersökning mellan två grupper av pojkar. Den ena gruppen hade gjort sig skyldiga till någon form av förseelse och var därmed föremål för samhällsinsats. Den andra gruppen bestod av pojkar utan anmärkning. I rapporten redogörs för uppväxtförhållandets betydelse för uppkomsten av kriminalitet. När det rörde sig om deras sociala bakgrund fanns inga större skillnader. Däremot observerades stora skillnader vad det gällde relationerna inom familjen.

Arv och miljö

Eysenck (1991 s.103) menar att barn som adopteras ärver de genetiska faktorerna från sina biologiska föräldrar, medan miljöfaktorerna kommer från adoptivföräldrarna. Sigvardsson (1985, 1991) har bedrivit studier om arvets betydelse vid missbruk och kriminalitet, både när det gäller utveckling av alkoholmissbruk och kriminalitet som är kopplad till missbruk. En av undersökningarna omfattade personer, födda inom samma geografiska område, som före tre

års ålder placerats i adoptivhem utan släktband. Forskaren studerade alkoholmissbrukets utveckling hos de vuxna adopterade barnen och deras biologiska föräldrar. Resultatet visade ett tydligt samband mellan föräldrarnas och sönerns missbruk.

I boken *The Causes and Cures of Criminality* (Eysenck, 1989, s.103-105) beskrivs flera olika undersökningar i ämnet, bland andra en med Bohman, Cloninger, Sigvardsson och von Knorring (1982). Forskarna undersökte banden mellan arv och miljö och dess betydelse för kriminalitet. Underlaget bestod av 862 svenska män som blivit adopterade i tidig ålder. Nästan hälften av pojkarna, som hade biologiska föräldrar som var kriminella, utvecklade själva kriminalitet. Detta trots att ingen av adoptivföräldrarna hade liknande problem. Schulsinger (1972, 1977) har gjort liknande undersökningar i Danmark som visar på signifikanta likheter. En miljö som är riskfylld ökar också risken för missbruk. Om det dessutom finns ett biologiskt arv blir risken ännu större. När det är fråga om utveckling av kriminalitet, är det precis som vid missbruk också en samverkan mellan arv och miljö.

I *Introduktion till kriminologi* (Sarnecki, 2003, s.218-220) beskrivs en teori om sociala band av Travis Hirschi (1969). Undersökningen som ligger till grund för slutsatserna är baserad på empiriskt underlag. Hirschi menar att benägenheten för att begå brott är lika stor hos alla människor. Däremot avstår de flesta, eftersom de inte vill äventyra andra värdefulla saker. De har något att förlora, som exempelvis status, yrke, familj eller sitt goda rykte. Detta kallar han för social kontroll och menar att denna kontroll består av olika sociala band. Banden knyter personen till samhället och förhindrar uppkomsten av kriminalitet. Skulle dessa band vara svaga eller försvagas, ökar risken för kriminalitet. Hirschi beskriver fyra element inom banden som motverkar kriminalitet: *anknytning* till viktiga personer och aktiviteter i samhället, *åtaganden* i form av utbildning, arbete, ett hederligt liv etc., *delaktighet* och engagemang i traditionella aktiviteter som exempelvis skola, arbete och föreningsaktiviteter och en *övertygelse* om att samhällets organisation är korrekt och på det viset har en positiv attityd mot lagstiftning, kriminalvård etc. och en negativ attityd mot brottslighet och missbruk.

Den kriminelle missbrukaren

Hannes-H Maas (1989 s.18-19) har bedrivit en studie och kommer i den fram till att kriminella missbrukare har ett begär efter att känna makt. Makten är i sin tur nära förankrad med ett behov av att hävda sig, vilket visar sig genom att människor begår handlingar som

leder till uppmärksamhet. Dessutom går det från studien att dra slutsatser som att kriminella missbrukare försöker kompensera ett mindre utvecklat självförtroende med ett asocialt utagerande beteende och en vilja att uppnå makt och frihet. En sammanfattande slutsats (s.23) av resultaten för undersökningen är att den kriminelle missbrukaren inte är omogen, utan snarare tyder dennes beteende på ett underutvecklat självförtroende och en låg självkänsla.

Bondesson (1974 s.339) kommer i sin avhandling fram till följande undersökningsresultat. Kriminella som hade varit intagna påverkades av ett flertal konsekvenser i de sociala processerna utanför fängelset. Det var vanligt att den kriminelle miste arbete, bostad, förlorade både familj och vänner samt fick en försämrad ekonomi. De flesta tyckte att det var svårt att få ett arbete igen (s.352). När denna avhandling skrevs var det anstaltens uppgift att ordna med bostad och arbete.

Maturing out

Det finns forskning som tyder på att kriminalitet och missbruk minskar eller upphör med stigande ålder. Chylicki, som skrivit en avhandling om att upphöra med brott, (1992, s.19-21, 24-26, 30, 219) upplyser om ett flertal undersökningar som behandlar ämnet. En av dem som skrivit en rapport om bland annat förloppet av en kriminell karriär heter Petersilja (1978). Han drog slutsatsen att kriminalitetens omfattning avtar i takt med att åldern stiger och detta avser alla typer av brott och kriminella karriärer. Andra forskare som kommit fram till liknande slutsatser är Glueck & Glueck (1937) och Shower (1985). De menar att de flesta kriminella vid 35-40 års ålder inte längre orkar med den stress, spänning och oro som ett kriminellt liv innebär. Gluecks kallar detta för maturing out och anser att det är den enda faktorn som är av betydelse när det gäller att upphöra med kriminalitet. Senare ansåg forskare att idén om maturing out kan appliceras även på missbruk (Biernacki, 1988; Winick, 1962; Desmond & Maddux, 1980). Chylicki (1992, s.219) kommer också själv i sin rapport fram till att det är när människor blir riktigt trötta på det avvikande sättet att leva som de blir mottagliga för hjälp från samhället. Asplund (1967) har skrivit om detta och kallar det för *mättnadsprocesser*.

Nätverk

I Lennart Svedhems (1991) doktorsavhandling *Socialt nätverk och beteendeproblem i skolan hos 11-13-åringar – en teoretisk och empirisk grund för nätverksterapi* visar hans forskning att barn som har beteendeproblem ofta saknar fungerande kontakter mellan de betydelsefulla vuxna som finns i deras närmiljöer (på mesonivå), främst mellan hemmet och skolan.

Chylicki (1992, s.34) skriver att en människa får sina normer, värderingar och idéer om samhället genom en socialisationsprocess. Denna process sker genom att dessa normer förmedlas från människor som är viktiga för oss och som vi har en relation med. De fall där det förekommer kriminalitet och missbruk kan betraktas som att processen inte gått i önskad riktning. Socialiseringsprocessen sker mestadels under uppväxten, men fortsätter också under resten av livet.

”Upphörande av en avvikande karriär blir i detta sammanhang liktydigt med förändring av identiteten.” (s.34)

Författaren menar att för att klara att sluta med sitt kriminella liv bör individen skapa nya relationer med betydelsefulla människor som inte är kriminella. Utifrån dessa relationer kan sedan en ny identitet skapas, som inte är kriminell.

Chylicki (1992, s.27) skriver att en forskare vid namn Erickson (1973) har gjort en undersökning om 60 nyligen frigivna personers sociala situation, ur deras eget perspektiv. Erickson kom bland annat fram till att de som hade social förankring genom människor som inte var involverade i kriminalitet eller hörde till den kriminella världen, hade större chans att klara av att upphöra med brott. Chylicki skriver också om en artikel av Meisenhelder (1977), vilken redogör för en undersökning där det framkom liknande resultat. Meisenhelder går dock steget längre och menar att relationer med icke kriminella är direkt avgörande för att kunna sluta att begå brott.

Metod

I följande kapitel kommer vi att beskriva och diskutera hur vi gått tillväga i undersökningen. Inledningsvis redogör vi för vårt metodval och vår litteratursökning. Sedan följer en genomgång av urval, avgränsningar och undersökningens genomförande. Begreppen validitet, reliabilitet, generaliserbarhet och etik diskuteras avslutningsvis.

Kvantitativa och kvalitativa metoder

Det finns många olika typer av metoder som kan användas vid forskning för att nå kunskap. Kvantitativa och kvalitativa metoder är bland de vanligaste. Båda metoderna har samma syfte, att ge en bättre förståelse av det samhälle vi lever i och hur människor, grupper och

institutioner handlar och påverkar varandra. Enligt Holme och Solvang (1997, s.14) är den kvantitativa metoden mer strukturerad. Informationen omvandlas till siffror och mängd och statistiska mätmetoder har en avgörande betydelse i analysen. Kunskapsunderlaget inhämtas exempelvis genom enkäter med fasta svarsalternativ. Oftast rör det sig här om jämförande studier. Den kvalitativa metoden består istället av verbala analyser och har ett mer förstående syfte. Här är det forskarens uppfattning eller tolkning av informationen som är det centrala. Kunskapsunderlaget erhålls enligt den kvalitativa metoden ofta genom intervjuer.

Metodval

För att få svar på våra frågeställningar valde vi att använda oss av kvalitativ metod. Genom intervjuer, som till största del var strukturerade, hoppades vi att erhålla djupare och mer grundlig kunskap om ämnet. Eftersom denna metod är användbar i de fall där man vill undersöka delarna för att förstå helheten var den lämplig för oss. Vår tanke var även att kvantifiera viss data med hjälp av en enkät för att på det sättet få möjlighet att ställa frågor till fler personer. På grund av ett stort bortfall nyttjade vi inte enkäterna då de inte gav tillförlitliga resultat. (Se utförligare beskrivning under rubriken bortfall). Enligt Holme och Solvang (1997, s.79) finns det för- och nackdelar med den kvalitativa metoden. En fördel är, enligt författarna, att man tar hänsyn till totalsituationen. En helhetsbild bidrar till en större förståelse för sociala processer och sammanhang, ett så kallat systemperspektiv, som för övrigt är vårt övergripande val av teori. En annan fördel i förhållande till kvantitativ metod är att undersökningspersonerna studeras på djupet. En nackdel med kvalitativ metod är att underlaget grundar sig på färre individer och därmed minskar möjligheten till statistisk generalisering. Då kvalitativ metod är mindre strukturerad och mer flexibel än kvantitativ metod, kan det även leda till att det blir svårt att jämföra informationen från de olika intervjupersonerna.

Chylicki (1992, s.125) använder i sin avhandling *Att upphöra med brott - vägar ut ur den kriminella karriären* en kvalitativ metod som benämns *holistisk-induktiv*. Holistisk-induktiv metod har som syfte att förstå de sociala fenomenen i hela deras sammanhang. Centralt för metoden är att den bygger på djupintervjuteknik, öppna frågor, innehållsanalys och personliga observationer. Allt mänskligt beteende måste förstås utifrån individens egen referensram. Den objektiva verkligheten är mindre viktig. Det som är mer betydelsefullt är att ta hänsyn till de olika subjektiva bilderna av verkligheten. Den kvalitativa metoden ökar möjligheten till en bättre förståelse för den enskilda individens livssituation. I kvalitativa studier finns en

flexibilitet på så vis, att man kan ändra på uppläggningsen under själva genomförandet av undersökningen. En annan styrka i den kvalitativa metoden att intervjua, är att undersökningssituationen ofta liknar en vardaglig situation och ett vanligt samtal. Det är en jag-du-relation mellan forskaren och den som undersöks. Den enda styrningen vi hade under våra intervjuer var intervjuguiden med tematisk indelning och tillhörande frågor (se bilaga 1). Vi anser att denna metod var lämplig för att hjälpa oss att erhålla en djupare förståelse av de känslomässiga aspekterna. Detta gällde såväl individens uppväxt, den subjektiva uppfattningen för den kriminelle missbrukaren under det aktiva livet, varför en vändpunkt kommit till stånd som svårigheter och möjligheter i livet efter att kriminalitet och missbruk avslutats.

Litteratursökning

När vi beslutat oss för vilket ämne vi ville forska om började vi med att söka efter tidigare forskning. De databaser som var mest aktuella för vår sökning var Criminal Justice Abstracts, Sociological Abstracts samt Social Services Abstracts, Libris, Google och Artikelsök. De sökord vi valde att använda var både engelska och svenska, och de användes enskilt eller i kombination.

De engelska sökorden crimin*, offenders och readjustment gav flest träffar. Bland de svenska sökorden var kriminalitet ett ord med över 200 träffar. Krimin*, normalisering och rehab* gav också bra resultat. När vi sökte i de olika databaserna med varierade sökord, fanns det ett flertal intressanta forskningsrapporter och artiklar för vårt ämne. Dessvärre var ingen av dessa tillgängliga. Vi hittade dessutom användbar information på hemsidorna BRÅ, CAN, SCB, KVV, SIS, UR (se beskrivning av förkortningar s. 6). Genom Stockholms universitets bibliotek fick vi tillgång till mycket relevant forskning och annan intressant litteratur.

Tidigare forskning och litteratur valdes utifrån vår förståelse och de frågeställningar som vi formulerat för uppsatsen. Vår uppfattning är att många teorier, forskare och undersökningar är återkommande i den litteratur som belyser vårt undersökningsproblem. Forskning som beskriver faktorer, orsaker och teorier till varför vissa människor under uppväxten riskerar att utveckla kriminalitet och missbruk är relevant. Detta för att få en förståelse för dessa människors tankemönster och handlande senare i livet. Litteratur som beskriver den aktiva kriminelle missbrukaren var betydelsefull för vår forskningsrapport eftersom det gav oss insikt i hur livet kan gestalta sig under den fasen. För att utvärdera möjligheter och svårigheter

i att gå vidare från livet som kriminell missbrukare har vi valt litteratur som undersöker vikten av en sund social förankring.

Urval

Eftersom målgruppen för vår undersökning är före detta kriminella missbrukare har det inte varit problemfritt att komma i kontakt med dem. Det kan vara svårt att närma sig, då det av dem kan uppfattas som integritetskränkande. Det är dessutom inte lätt att hitta människor som motsvarar våra krav för undersökningen. Som en följd av detta blev underlaget till enkäten tunt.

I vår undersökning begränsades såväl intervjuer som enkäter till att omfatta män med en bakgrund av kriminalitet och missbruksproblematik i åldrarna 18 år och äldre. De skulle ha avslutat sin tidigare destruktiva livsstil och vara motiverade till förändring. Hos de personer som valdes ut för att delta i intervjuer, var det också av vikt för oss att de varit fria från kriminalitet och droger under minst två år. Detta för att de då har haft tid att få perspektiv på de svårigheter och möjligheter som följt efter vändpunkten. De som deltog i enkätundersökningen valdes i princip ut på samma vis, med undantag för att här var den främsta förutsättningen en vilja att förändras och inte hur lång tid som förflutit sedan de upphört med kriminalitet och missbruk.

Holme och Solvang (1997, s.101) skriver att urvalet av undersökningsspersonerna är en avgörande del av undersökningen. Är personerna inte rätt för undersökningen är risken stor att underlaget för forskningen blir oanvändbart. Det skulle därför vara värdelöst att intervjua kriminella missbrukare som är aktiva och inte har viljan att sluta. Dessutom har vi valt bort kvinnor och ungdomar som lever under liknande förhållanden. Anledningen till det är att deras livssituation ofta skiljer sig mycket inom vissa områden från de vuxna männens. En annan anledning är att männen är i särklass den största gruppen med dessa problem. Under 2005 var 93 procent av de intagna på anstalt vuxna män (BRÅ, 2006).

Syftet med kvalitativa undersökningar är att bidra till ett större informationsvärde samt att erhålla bättre förståelse för det vi studerar. Urvalet av intervjuer sker sällan varken slumpmässigt eller tillfälligt. Vi gjorde ett systematiskt urval genom att välja personer med de största förutsättningar för att motsvara ändamålet i vår undersökning. En av författarna till denna uppsats gjort praktik hos en förening vid namn KRIS, (Kriminellas revansch i

samhället) och har sedan dess kontakt med flera av medlemmarna. KRIS är en förening för före detta kriminella missbrukare som vill ha förändring i sitt liv. Vi tyckte därför att det var lämpligt att intervjua medlemmar ur denna förening. Ett systematiskt urval förutsätter att vi har stor kunskap om personerna som grupp men också en medvetenhet om vad vi vill veta.

Avgränsningar

Vi hoppas kunna få en fördjupad kunskap kring de olika temana genom att ta del av före detta kriminella missbrukares subjektiva uppfattningar och upplevelser. Vilka förhållanden kan bidra till kriminalitet och missbruk? Hur kan livet se ut för den kriminelle missbrukaren under den aktiva perioden? Vilka förhållanden kan medverka till att en vändpunkt lyckas komma till stånd, d.v.s. att den kriminelle missbrukaren kan upphöra med den tidigare livsstilen? Vilka förhållanden kan hjälpa till att upprätthålla ett liv utan missbruk och kriminalitet? Genom dessa frågor har vi fått till stånd en viktig avgränsning för vårt forskningsområde.

Genomförande av intervjuundersökningen

Med hjälp av kvalitativ metod genomfördes fyra intervjuer med före detta kriminella missbrukare. Intervjuerna utgör en belysande empiri till de teoretiska perspektiv som vi anser vara mest fruktbara. Kontakt togs med fyra utvalda personer från föreningen KRIS, och tid och plats bestämdes för att genomföra intervjuerna. De frågor vi har ställt är indelade i fyra teman; uppväxt, livet som aktiv, vändpunkten och livet efter vändpunkten.

Intervjuerna genomfördes enligt Kvaales (1997, s.85) sju stadier. Vi informerade undersökningspersonerna om syftet med intervjun och vilka typer av frågor vi skulle komma att ställa. Vidare talade vi om att deras deltagande var frivilligt, att de var anonyma och att de när de ville kunde avböja att svara på frågor eller avsluta intervjun. Vi använde oss av en intervjuguide. Under intervjuerna användes bandspelare och därefter transkriberade vi det som framkommit.

Bearbetning av resultat och analys

Sammanställningen av resultatet har utförts genom en kombination av två analysmetoder; meningskategorisering och meningstolkning. Vi tematiserade svaren och utgick ifrån frågeställningarna och huvudfrågorna i intervjuguiden. Vidare sökte vi efter likheter i intervjupersonernas svar.

Sedan analyserades detta med hjälp av meningstolkning tillsammans med tidigare forskning och teoretiska perspektiv för att hjälpa oss att finna svar på våra frågeställningar.

Genomförande av enkätundersökningen

Som en följd av ett stort bortfall användes inte resultaten från enkäten, detta beskrivs mer utförligt under rubriken bortfall. Mycket tid togs i anspråk av oss när enkäten skapades och undersökningen genomfördes. Vi vill därför redogöra för hur det gick till.

Tanken med att använda en enkät (se bilaga 2) var att vi ville komplettera de svar vi erhållit från intervjuerna. Enkäten skapades i dataprogrammet Excel. Frågorna utformades med utgångspunkt från samma teman som användes vid intervjuerna; uppväxt, livet som aktiv, vändpunkten och livet efter vändpunkten. De personer som svarade på enkäten hade informerats om undersökningens syfte, att deras svar var anonyma samt att de kunde avböja att svara på vissa frågor.

Enligt överenskommelse med KRIS tillbringade vi en dag i deras lokaler och frågade de medlemmar som var i rörelse där under dagen om de ville fylla i enkäten. Efter att vi samlat in 23 svar insåg vi dock att det blev nödvändigt att formulera om vissa delar av enkäten. Många av de tidigare frågorna var ledande, vilket innebar att dessa svar fick förkastas. Vi gjorde ändringar i enkäten. Därefter besökte vi återigen KRIS under en dag och denna gång blev 21 enkäter besvarade.

Bortfall

Vi kontaktade också KrAmi som är en samverkan mellan kriminalvård, länsarbetsnämnden och socialtjänsten. Organisationen vänder sig till vuxna män med kriminell bakgrund och erbjuder hjälp med att få och behålla ett arbete. Vår ambition var att genomföra enkätundersökningen även med denna grupp. För att tydliggöra vårt syfte med undersökningen kontaktade vi verksamma på KrAmi via telefon. Vi redogjorde då detaljerat för hur undersökningen skulle genomföras. Den ansvariga från personalen önskade ett exemplar av enkäten, med syfte att visa för övrig personalgrupp. Efter cirka två veckor fick vi genom ett mail avslag från KrAmi och kunde därmed inte genomföra vår undersökning där. Enligt personalen på KrAmi var frågorna i undersökningen inte tillämpliga där och att de ansåg att vårt ämne inte var fokus i deras arbete.

Frivården är en annan organisation som har kontakt med ett klientel som var intressant för oss. Vår tanke var att enbart vända oss till dem som har en kriminell- missbruksbakgrund och vill ha förändring i sitt liv. Det är inte möjligt för oss att avgöra vilka av frivårdens klienter som är lämpliga att svara på enkäten. Dessutom är det svårt att komma i kontakt med dem,

därför var vår tanke att informera handläggarna på verksamheten om vad vi sökte. Därefter ville vi låta dem i sin tur avgöra vilka av deras klienter som var lämpade att svara på enkäten. Handläggarna skulle svara för utdelningen av enkäten. Enligt överenskommelse sändes ett mail med en beskrivning av syfte och genomförande av undersökningen (se bilaga 3). Tyvärr avböjde också frivården vår enkätundersökning. Beslutet baserades på att det av etiska skäl inte var rätt att genomföra undersökningen på denna arbetsplats.

Bortfallet var mycket stort vilket resulterade i att vi valde att inte använda svaren från enkäterna i resultatet. Innan vi fattade beslutet att utesluta dem gjordes en översikt. Vi fann att som en följd av det stora bortfallet var det inte möjligt att skönja något signifikant mönster bland de 21 ifyllda enkäterna.

Av de fyra tillfrågade intervjupersonerna valde samtliga att delta i undersökningen, varför inget bortfall inträffade bland dem.

Validitet och reliabilitet

Ett flertal metodböcker beskriver reliabilitet och validitet i förhållande till kvalitativ och kvantitativ metod. Författarna Holme och Solvang (1997, s.163) skriver att reliabiliteten bestäms av hur mätningarna utförs men också av hur precisa vi är när informationen bearbetas. En hög reliabilitet uppstår om ett fenomen ger samma eller någorlunda liknande resultat, trots att det utförs olika och oberoende mätningar av det. Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2004, s.167) skriver i *Metodpraktikan* att en låg reliabilitet uppstår genom slump- och slarvfel under datainsamlingen och senare i databearbetningen. Inför datainsamlingen konstruerade vi en genomgående intervjuguide som vi under intervjuerna följde utan utsvävningar. Detta torde ha ökat reliabiliteten. En av författarna till denna uppsats känner sedan tidigare intervjupersonerna. Risken med det skulle kunna vara att personerna ger de svar som de tror att vi förväntar oss, så kallad intervjuareffekt. Fördelen kan vara ett avslappnat och tryggt klimat, vilket ofta bidrar till ärliga och uttömmande svar. I det här fallet bedömer vi att relationen mellan intervjupersonerna och uppsatsförfattaren var positiv och minskade risken för intervjuareffekt. Även detta kan ha bidragit till en ökad reliabilitet och validitet.

Att ha en hög reliabilitet räcker dock inte i undersökningar. Holme och Solvang (1997, s.94) skriver att det i kvalitativa studier är det mindre centralt att den insamlade informationen är pålitlig (reliabel) än i kvantitativa. Anledningen är att man med kvalitativ metod går på djupet

för att få ett grepp om helheten och då har inte statistisk representativitet en lika framträdande roll.

Validiteten handlar om giltigheten av vad vi undersöker och om våra insamlade data verkligen avspeglar det vi avser att få mer kunskap om för att vi ska kunna besvara frågeställningarna. För att säkra validiteten gick vi tillväga på följande sätt.

Intervjuguiden strukturerades upp i fyra teman. Efter varje tema gjorde vi under intervjun en kort summering av det som hade framkommit, för att försäkra oss om att vi uppfattat intervjupersonen rätt på alla punkter. Fördelen med det är att det eliminerade eventuella missförstånd och ökade validiteten. En annan faktor som också ökade validiteten är att undersökningen präglades av flexibilitet och en närhet till dem vi intervjuade. Det gav dem möjligheten att beskriva sin subjektiva uppfattning och utveckla vissa svar.

Intervjuerna spelades in på band och på så vis kunde vi undvika tillfälliga hörfel. Under databearbetningsfasen sammanfattades alla intervjuer. Intervjupersonerna blev uppringda av oss för att bekräfta viss data som var otydlig, vilket ökade validiteten. Trots att vi inför intervjuerna läst litteratur om intervjuteknik (Holme & Solvang, 1997; Kvale, 1997) för att förbereda oss, begick vi några mindre misstag. Vi ställde vid några tillfällen följdfrågor som kunde uppfattas som ledande, vilket kan ha minskat validiteten. En av de utvalda intervjupersonerna hade invandrarbakgrund, vilket kan ha påverkat validiteten negativt. Han är född och uppväxt i ett land i mellanöstern, där kulturen på vissa områden skiljer sig från den svenska. Det kan vara så att hans referensram därför skiljer sig från övriga intervjupersoners och påverkar hans svar. Vår bedömning är dock att vi nådde en god kontakt med samtliga intervjupersoner och det bör bidra till en ökad validitet.

Generaliserbarhet

En fördel med kvalitativ metod är att det ger intervjupersonen en möjlighet att beskriva sin situation utifrån sitt eget perspektiv och ge oss en bild av sin totala livssituation.

En nackdel med metoden är att resultaten inte kan generaliseras, då resultaten från ett fåtal intervjuer inte kan appliceras på en större grupp (Kvale, 1997). Vårt resultat bygger på fyra djupintervjuer och går därför inte att generalisera. Dock styrks våra resultat av tidigare teorier och vi kan också se likartade resultat i tidigare forskning. Sammantaget ger det utrymme för att det ändå går att hålla öppet för en viss generaliserbarhet.

Etik och svårigheter

Den grupp människor som vi avsåg att undersöka har varit och är mycket utsatta, vilket vi ur ett etiskt perspektiv var tvungna att uppmärksamma. Under datainsamlingen var det viktigt att vara medvetna om vår förförståelse och våra förutfattade meningar, då dessa om de yttrats vid fel tillfälle kunnat leda till att intervjupersonen blivit kränkt, sårad eller arg. Vi har därför läst och valt att anamma HSFR: s (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet) forskningsetiska principer. Det finns två typer av krav som är viktiga att beakta.

Individskyddskravet är självklart vid forskningsetiska överväganden. Individer har rätt till skydd mot otillbörlig insyn i privatlivet. Vidare får människor vid undersökningar inte utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning. Det andra kravet, forskningskravet, innebär att samhället och dess medlemmar har ett berättigat krav på att forskning bedrivs. Detta för att forskning är viktigt för individernas, men också för samhällets utveckling. Människors hälsa och livsvillkor kan genom forskning förbättras. Dessutom kan fördomar elimineras och människors förståelse och medvetenhet öka om hur de bättre kan ha användning av sina egna resurser. Sådan forskning kan som i vårt fall vara utvecklingsstudier om orsakerna bakom mänskligt och socialt lidande, exempelvis kriminalitet och missbruk.

Det finns fyra huvudkrav för individskyddskravet. Det första heter *informationskravet*. I förhandsinformationen för intervjuerna presenterade vi oss vid namn och berättade vilket universitet vi kom från. Syftet tydliggjordes med en övergripande beskrivning av hur undersökningen skulle genomföras. Dessutom redogjorde vi för vår förhoppning, att deras deltagande kan bidra till en ökad förståelse för människor i liknande situationer, vilket i sin tur kan hjälpa andra människor. Intervjupersonerna blev upplysta om att deras deltagande var frivilligt och att den information vi skulle få enbart skulle komma att användas för forskning. Vidare informerades alla om att den färdiga produkten skulle komma att finnas tillgänglig på Stockholms universitets hemsida.

Samtyckeskravet beaktades genom att samtliga intervjupersoner kontaktades via telefon och tillfrågades om deltagandet i undersökningen genom intervjuer. Vi klargjorde för att de när som helst fick avbryta sitt deltagande och att de, om det kändes svårt och jobbigt med vissa frågor, kunde avstå från att svara på dessa.

Det tredje kravet, *konfidentialitetskravet*, tog vi hänsyn till genom att alla deltagande intervjupersoner försäkrades om vår tystnadsplikt och deras anonymitet. Namn på personerna,

orter och annan känslig information är i forskningsrapporten fingerade, för att minska risken att informationen ska kunna härledas till dem. Intervjuerna spelades in på band med hjälp av en diktafonbandspelare. Vi försäkrade intervjupersonerna om att dessa skulle spelas över efter transkriberingarna.

Det fjärde och sista kravet är *nyttjandekravet*. Intervjupersonerna fick inledningsvis information om att de uppgifter som framkommit under intervjun enbart skulle användas för forskningsändamål och inte i icke-vetenskapliga syften.

Resultat

I det här avsnittet kommer resultatet från de fyra intervjuerna som vi genomfört att presenteras. Alla intervjupersoners svar finns inte representerade under alla rubriker, då de i det fallet inte besvarat frågan. Redovisningen av resultaten är indelad i fyra teman; uppväxten, livet som aktiv kriminell missbrukare, vändpunkten och livet efter. Inledningsvis presenteras intervjupersonerna med fingerade namn och uppväxtort.

Intervjupersoner

Anders, 42 år, växte upp i villa i en välmående liten förort till en medelstor stad.

Pelle, 51 år, växte upp med en välbärgad familj i villa i en storstad.

Niklas, 25 år, växte upp i en lägenhet i en problemfylld förort till en storstad.

Jonas, 46 år, växte upp i ett brukssamhälle i en lägenhet i de finare delarna av centrum.

Uppväxten

Uppväxtförhållanden

Jonas anser att han har haft en fullt normal uppväxt och säger att den har varit idyllisk och trygg. Relationen till hans mor och styvfar har varit mycket bra. Den biologiska fadern har aldrig varit närvarande i Jonas liv. Han var omgiven av släkt som han spenderade mycket tid med och som också var betydelsefull för honom.

”Jag har haft en jättebra uppväxt, jag kan inte skylla på den för fem öre...” (Jonas)

Även Pelle beskriver sin uppväxt som normal med två närvarande och engagerade föräldrar, omgiven av syskon och släkt.

Anders och Niklas växte upp under andra förhållanden.

Anders växte upp i ett kärlekslöst fosterhem där ytan var viktigast. Han hade en frånvarande styvfar och en mycket sträng styvmor som gav honom stryk.

”Mamma var jättehård. Jag skulle liksom vara hennes lilla docka, hennes ansikte utåt, hennes lilla fosterpojke, skulle sköta mig, göra som hon tyckte, jag fick inte smutsa ner mig...”

(Anders)

En betydelsefull person under Anders uppväxt som han förknippar med kärlek är hans farmor, trots att han sällan träffade henne. När han började skolan knöt han sin första viktiga vuxenkontakt utanför hemmet, med sin lärarinna i första klass.

Niklas uppväxt präglades av faderns fysiska och psykiska misshandel och alkoholmissbruk. Han berättade bara positiva saker för sin far, för att på så vis få en klapp på axeln. Relationen till modern var kärleksfull och som en följd av faderns beteende stod han sina syskon mycket nära. Inte heller Niklas släkt fanns närvarande då de blivit bortmanade av faderns dåliga beteende.

Gemensamt för samtliga intervjupersoner, fast i varierad utsträckning, är att viss aktivitet tillsammans med föräldrarna har förekommit på fritiden, exempelvis en årlig semesterresa eller badutflykter.

Kriminalitet och missbruk hos föräldrar

Endast Niklas har vuxit upp med den problematiken, genom att hans far var alkoholmissbrukare.

Anders biologiska föräldrar var båda missbrukare, men i det fosterhem där han växte upp förekom varken missbruk eller kriminalitet.

Skola

De intervjuades upplevelse av skolan är olika. Pelle tycker att det stundtals var roligt att gå i skolan. Han hade vänner och det gick bra för honom, men han var ibland olydig och bråkig, vilket ledde till hårda bestraffningar av en magister.

”När vi gjorde lite busiga saker, så straffade han oss, t.ex. om det var is på bassängen i skolan, så bröt han isen och stoppade in våra händer där...han var grym så in i helvete.”

(Pelle)

Niklas skolgång bestod av mobbing. Han klarade inte av studierna och trivdes inte i skolan överhuvudtaget. Han blev jagad hem från skolan av både tjejer och killar så gott som dagligen.

”... redan första dan i skolan vart jag mobbad... var kort, tjock, stor näsa hade glasögon...och tandställning, och det var ju självfallet att man blev mobbad i skolan.”

(Niklas)

Jonas hade en bra skoltid, han trivdes och skötte sig. Han hade många vänner och kom överens med lärarna.

Anders skötte sig ganska bra under låg- och mellanstadiet med toppbetyg, med undantag för att han ofta slogs med äldre elever. I högstadiet bytte han skola, och då förvärrades beteendet och betygen sjönk. Han anser att anledningen till att han överhuvudtaget skötte sig och hade så bra betyg var rädslan för att få stryk av sin styvmor.

Vänner och fritid

Tre av intervjupersonerna hade en fritid som var fylld av idrott. I Pelle och Jonas fall spenderades den tid som blev över tillsammans med familj och vänner.

I och med att Anders var hårt hållen av sin styvmor var han tvungen att vara hemma när han inte var i hockeyrinken eller på tennisbanan, vilket begränsade antalet vänner.

Niklas var mycket ensam, med undantag för en vän i skolan som även han var mobbad. När han inte var i skolan, var han tillsammans med sin äldre syster, vilket hon inte var särskilt glad för.

Framtidsdröm

Jonas hade ingen framtidsdröm.

Niklas hade inte heller någon egen dröm, utan ville istället förverkliga den dröm som hans föräldrar ansåg att han skulle ha.

Pelle ville bli kapten på ett stort fartyg som han själv ägde.

Anders dröm var att få bo hos sin farmor.

”Ja, jag drömde nog om att få flytta hem till farmor...hon bodde på en liten gård...potatisland, hallonhäckar å äppelträn, där var det alltid lugn och ro.” (Anders)

Måendet under uppväxten

Anders säger att han idag inte kan få kontakt med hur han mådde under sin uppväxt, även om han rent intellektuellt kan förstå att han inte mådde bra.

”Drog kniv hemma när jag var sju år (tystnad). Det var ju min psykoterapeut som sa det åt mig – det förstår du väl, Anders, att du måste ha varit väldigt trängd, man drar inte kniv när man är sju år om det inte är någonting.” (Anders)

Han var ofta mycket rädd och slöt sig tidigt i sitt skal. Samtidigt kan han minnas sig själv som glad och trevlig.

Jonas tror att han var ganska osäker och att han var i behov av bekräftelse utanför familjen. Han hade en känsla av att alltid ligga steget efter alla andra. Jonas ville duga till, bli accepterad och behövde hävda sig.

Niklas var otrygg och rädd för det mesta under sin uppväxt. Han var mörkrädd, rädd för att gå hem från skolan, för att åka hiss och för familjens port.

Pelle gav oss inte så mycket information om hur han mådde under sin uppväxt. Han uppgav att han hade bra dagar och sämre dagar.

Livet som aktiv kriminell missbrukare

Utveckling

Anders säger att han började sin våldsamma karriär redan i första klass. När Anders var åtta år snattade han med några kompisar och begick sitt första inbrott. Under sommarlovet mellan sexan och sjuan drack han alkohol och rökte hasch tillsammans med en äldre kompis för första gången. I samband med att han bytte till en annan skola efter sjätte klass fortsatte Anders att snatta och våldet eskalerade. Enligt honom själv startade kriminaliteten där. Efter en bilstöld vid 13 års ålder blev Anders flyttad till ett annat fosterhem, då hans styvmor ansåg att hon inte längre kunde ta hand om honom. Anders upplevde att mattan drogs undan ännu en gång i livet och gjorde uppror och började missbruka amfetamin. Innan dess hade han sedan tolv års ålder nyttjat alkohol och hasch. I samband med att Anders lärde känna en äldre kompis ökade också hans kriminalitet med villa- och lägenhetsinbrott. I och med att de ständigt höll ihop ökade även Anders missbruk. Han tog droger dagligen och började också injicera dem vid 13 års ålder. Anders tror att en av de saker som drev honom var ett habegär. Han sökte spänningen för att slippa rädslan. När Anders är 17 år träffade han sin blivande fru. Eftersom hon hade bra kontakter i haschvärlden, började de sälja hasch ihop. Han ville tjäna mer pengar och smugglade hasch, men åkte fast och fick sitt första fängelsestraff när han var 19 år. Efter det bestod Anders liv till största delen av amfetamin, alkohol och hasch, och han har försörjt sig på att sälja droger. Fram till att Anders slutade med sitt destruktiva liv har han varit frihetsberövad 14 gånger.

Pelle berättar att hans missbruk började då han deltog i ett krig vid 23 års ålder. Dessförinnan fanns inget inslag av missbruk i hans vardag. Pelle säger att han tog opium för att dämpa rädslan och ångesten. Det var för att hålla sig vaken, pigg och lite cool, så att han inte skulle skjuta någon oskyldig människa. När Pelle var 24 år och studerade, slutade han med opium och började missbruka sprit och hasch istället. När han var 28 år inledde han sin kriminella

karriär med brott som vi inte kan återge, då han inte blivit dömd för dessa. I samband med att han begick detta brott lärde han känna andra kriminella vilket ledde till att han började missbruka heroin. Pelle säger att han hade fått smak på lättförtjänta pengar och att det därför var svårt att sluta. Hans girighet blev större och större. När han var 32 år greps han och dömdes till fängelsestraff för första gången. Inne i fängelset knöt han nya kontakter, och som en följd av det började han sälja droger när han blev frisläppt.

”När man sitter inne så knyter man många kontakter på marknaden. Det är en stor arbetsförmedling, om man är intresserad” (Pelle)

Eftersom Pelle sålde droger fanns det alltid tillgång till dem, och därmed ökade hans missbruk. Fram till år 2000 har han suttit i fängelse ett antal gånger och genomgått tre behandlingar varav den tredje har lyckats hålla honom fri från kriminalitet och droger.

Jonas har mestadels haft äldre vänner. De började snatta och begå inbrott vid sju-åtta års ålder. Enligt honom själv började det kriminella tankemönstret redan på den tiden. Han drack ibland alkohol och rökte hasch, men Jonas menar att det först vid 18 års ålder började gå fullständigt snett. När han var 18 år träffade han en tjej som var tre år äldre och missbrukade amfetamin. Jonas använde sina egna pengar för att köpa amfetamin utan mellanhänder, mest för att flickvännen skulle få tillgång till drogerna. Vid den tidpunkten hade han själv aldrig provat amfetamin. Utöver att ge det till sin flickvän, sålde Jonas amfetaminet och tjänade stora pengar på det. Därefter fortsatte det att rulla på. Efter fyra månader provade han själv och fastnade direkt. Dagen därpå injicerade han och fortsatte också med det.

”Jag som människa har hela tiden varit steget efter, min upplevelse alltså, är att jag har varit steget efter alla andra. Jag har behöva gjort saker för att bli bekräftad, jag har inte varit på samma nivå som dom andra. När jag hittade amfetaminet då klev jag ett halvt steg framför alla andra...jag växte i min (tänker) känslan av att vara lite mer än att duga till, ännu tryggare, jag sålde narkotika, jag fick en viss makt, folk ville haka rygg på mig, och ville va vänner med mig. Mmm...där hittade jag hem nånstans” (Jonas)

Jonas konsumerade mycket, och därför krävdes mer och mer affärer för att täcka upp hans missbruk. Han utökade sin verksamhet till att omfatta halva Sverige. När han var 27 år började han avtjäna sitt första straff i tre år. Därefter sökte han vård i ett familjehem och där höll han sig ren från narkotika och kriminalitet. Efter sin vistelse där började han använda droger igen. Han levde så under några år. Jonas träffade en gammal vän från fängelset, vilket bidrog till att hans kriminella karriär startade igen. Han blev fängslad ännu en gång. När han blev frisläppt gick han in i ett mycket destruktivt leverne. Jonas sålde droger och missbrukade

kraftigt, med undantag för ett litet uppehåll då han träffade en kvinna. Han sjönk så djupt man kan. Han stal, begick inbrott, var efterlyst och när polisen tillslut grep honom i en stulen bil med trasiga kläder, var han fruktansvärt nedkörd.

Niklas fick en ny kompis vid tolv års ålder. Kompisen var ny i klassen och liksom Niklas en enstöring. De snattade och blev populära i skolan genom att bjuda på godis. När Niklas var 13 år började han umgås med värstingarna i skolan för att få respekt. När han var tillsammans med dem skolkade han för att istället snatta och tjuvröka. Efter det trappades kriminaliteten upp ganska snabbt. Snatteri utvecklades till personrån, då pengar hade stor betydelse för Niklas. Hans uppfattning var att ju mer pengar han hade desto mer omtyckt blev han i gänget. Ju grymmare han var desto mer respekterad blev han.

”Och det var faktiskt inga problem för mig å (tystnad) bli bäst på att va sämst egentligen”
(Niklas)

När Niklas var 15 år blev han arresterad för första gången och blev dömd till vård av socialtjänsten. Personrånen eskalerade och när han var 17 år blev han dömd till ett års fängelsestraff som skulle avtjänas på ett ungdomshem. Efter att Niklas frigavs gick det bara två till tre månader innan häktades igen. Han ville sluta, men känslan av att vara populär bland kompisarna, som straffen innebar, var starkare. Missbruket kom senare in i bilden. Han provade hasch när han var 15 år och alkohol när han var 17 år. Niklas kunde från 17 års ålder inte festa utan kokain. Som 18-åring avtjänade han ett år i fängelse. Där träffade han betydligt äldre och grövre kriminella som blev hans förebilder. De hade stora guldkedjor, dyra klockor och fina bilar, vilket Niklas också ville ha. Han planerade att göra ett värdetransportrån, som skulle komma att misslyckas. När Niklas frigavs träffade han en tjej och gjorde ett försök att sluta under tre månader. Dock för hennes skull och inte för sin egen. Han trivdes med den kriminella livsstilen och den identitet som det innebar. Tre månader efter att han träffat flickvännen tog han kontakt med sina gamla vänner och återgick till kriminalitet. Denna gång var den betydligt grövre än tidigare.

Förhållanden som bidrog

Anders tror att hans styvmor och styvfar har påverkat och format honom. Hans relation till dem var kärlekslös och har inte givit honom någon bra grundtillit eller livsram.

Pelle anser att det var hans eget felaktiga tyckande och tänkande som bidrog till att det gick snett. Han ville alltid vara med och stå i rampljuset, hade svårt att säga nej och var rädd för att göra bort sig.

”Ibland syr folk en kostym till dig och du måste faktiskt leva upp till den där kostymen”

(Pelle)

Jonas säger att det varit hans eget val, men han känner sig bitter på de människor som introducerade honom i missbruk och som hjälpte honom igång med kriminalitet för egen vinnings skull.

Niklas säger att han endast såg två vägar, vilka han var tvungen att välja mellan. Det var antingen att bli fruktad eller att bli mobbad. Hans val var att umgås med värstingarna för att hellre bli fruktad än mobbad.

Livsstil

Jonas har utåt sett levt ett vanligt liv med fru, villa, hund, Volvo, årliga semesterresor och oftast ett arbete. De arbeten han valde, valdes för att han skulle kunna bedriva sin kriminella verksamhet parallellt. Han har varit dubbelarbetande för att hålla fasaden utåt, alltså varit sysselsatt med både det vanliga arbetet och den kriminella karriären. Sida vid sida med detta tog han också amfetamin minst fyra gånger om dagen. Han har hela tiden dolt sin kriminalitet och sitt missbruk för omgivningen. De han har levt tillsammans med kände endast till helgmissbruket. Jonas har aldrig levt efter några normer, utan har endast haft några få regler. Det var att hålla färgen och se till att ingen människa omkring honom visste att han var en missbrukare. För Jonas var det viktigt att skilja på de två liv som han levde, de fick under inga omständigheter mötas.

Niklas liv var liksom Jonas liv ett dubbelspel. Tillsammans med familjen var han skötsam och med kompisarna var han något helt annat. Han klarade aldrig av att fullfölja gymnasiet.

Niklas dagar var oplanerade och ostrukturerade och kvällarna och nätterna bestod av mycket festande. Arbetslivet har bestått av olika ströjobb. På ett av jobben gick det till en början bra, men även där tog hans kriminella tankemönster över och han blev avskedad.

”... sen jobbade jag på en restaurang... det gick väldigt bra där... men det slutade med att jag och en kollega som jobbade där skulle råna restaurangen, och restaurangchefen fick reda på det och jag fick sparken direkt.” (Niklas)

Niklas säger att han hade en kriminell livsstil. Han beskriver det som att många missbrukare är kriminella för att finansiera sitt missbruk, men hans missbruk var pengar. Det var det enda som rörde sig i hans huvud. Det var hans drog. Niklas värderingar och normer låg i att han rättfärdigade sin kriminalitet med att han varken rånade pensionärer eller tjejer. En grundregel var att aldrig använda heroin. En annan var att alltid ge 100 procent i det han gjorde, oavsett vad.

Under tiden som Anders var gift arbetade han, fast mest för att hans fru i princip tvingade honom till det för att det skulle se bra ut utåt. Under åren har Anders blivit avskedad från en mängd arbeten för att han varit berusad, bråkig och hade misskött sig i största allmänhet. Men de hade ganska gott om pengar.

”Värderingarna låg i pengar, ju mer pengar, ju finare hus, ju nyare bil, ju vackrare kläder, ju tuffare attityd, dom rätta orden, dom rätta kriminella kontakterna, makten, kontrollen, maktorienteringen, hoten gentemot både min fru och mina nära vänner från mig.” (Anders)

För Anders var det viktigt att ha total kontroll hela tiden och det var något som genomsyrade hela hans liv som aktiv. De normer och regler som han hade var att inte bli ertappad av polisen och att alla människor runt honom skulle göra som han sa. Som en följd av hans våldsamma beteende och kriminella liv flyttade han ofta. Den sista tiden var han hemlös, han bodde hos kompisar och i en källare. Följande citat belyser hur de sista tre åren av Anders aktiva liv såg ut.

”Så hon bjöd mig på frukost, sen skulle jag ha i mig min rykare då, injicera lite amfetamin... sen var det dags att bada. Kunde ligga i badet några timmar, injicera mer amfetamin, och rökte lite hasch, dricka Jägermeister... för att bli så där snurrig och avstängd som jag behövde bli. Sen ut med bilen då, sälja amfetamin, få in pengar, hem igen, injicera, sjuk sex.. Sen ut igen då, fixa nånting att äta, hem, injicera tills man somnar, vakna, dricka alkohol, röka hasch, injicera...” (Anders)

Fram till sitt första fängelsestraff levde Pelle ett dubbelliv, med ett rikt socialt liv med fru och son å ena sidan och ett kriminellt liv å andra sidan. Efter frigivningen fanns inget kvar och han levde mycket isolerat. Efter att han blivit avskedad från sitt arbete, hade Pelle svårt att komma in på arbetsmarknaden igen. För honom var alla dagar likadana, han vaknade, tog droger, slocknade, vaknade igen och började om. Han lämnade nästan aldrig sin lägenhet, med undantag för att träffa sin son ibland. Droger levererades till, och såldes från hans hem. Han hade ett liv som endast bestod av droger, mycket droger. Pelle levde egentligen inte enligt några normer och värderingar. Det som spelade en avgörande roll var pengar.

”Det är svårt att ha normer och regler när man i princip har gått över lik för att skaffa droger och pengar. Det finns inga normer och regler. Man har nästan sålt sin själ till djävulen...” (Pelle)

Relationer under den aktiva tiden

Pelles relation till sin ursprungliga familj försämrades och blev till slut obefintlig, som en följd av att han endast tog kontakt med dem i syfte att få pengar. Hans relationer med vänner

utanför den kriminella kretsen fanns inte längre kvar, de hade förlorat tilliten till honom. De kriminella personer som han umgicks med var inte några vänner. Pelles fru kände inte till hans kriminalitet eller hans missbruk, men när han fängslades avslöjades allt och hon lämnade honom. Han har dock hela tiden haft umgänge med sin son.

Jonas har under hela den aktiva perioden haft god och regelbunden kontakt med sin ursprungliga familj. Hans mor har dock alltid levt i någon form av förnekelse, fast med en ständig oro och rädsla. Han har inte haft många nära vänner, utan har spenderat tid tillsammans med familjen och ett fåtal som hör till den kretsen. De två kvinnor som Jonas har levt med har inte känt till hans kriminalitet och inte heller vidden av hans missbruk. Han har levt i lögn med dessa kvinnor.

När Anders var 15 år tog han avstånd från sin styvmor eftersom han hatade henne. Kontakten med styvfadern fanns kvar, men från Anders sida främst i form av att styvfadern försåg honom med pengar. Han har förstört de vänskapsrelationer som funnits, och dem han sålde till var inte några riktiga vänner. Som en följd av hans kriminalitet, missbruk och våldsamhet lämnade hans fru honom och tog barnen med sig, men han har även efter det haft bra kontakt med sin familj. Han var dock känslomässigt inte tillgänglig. Hans relationer med kvinnor efter det har till stor del bestått av svartsjuka, misstänksamhet, tillitsbrist och aggressioner.

Niklas mor var ledsen och grät ofta under hans aktiva period, men hon möjliggjorde också hans missbruk genom att ge honom pengar. Hans pappa hade flyttat och visste ingenting. Systrarna kände stor besvikelse. Trots detta så var relationen till familjen intakt. Niklas bröt kontakten med sin bästa vän från skolan, då denne inte var tillräckligt tuff. De nya vännerna bestod av de s.k. värstingarna, som endast var vänner när det passade dem. Inför kvinnor hade Niklas dåligt självförtroende och låg självkänsla, men det rådde han bot på med hjälp av alkohol och narkotika.

Måendet under den aktiva perioden

Jonas tycker att det är svårt att beskriva hur han mådde under den tiden, eftersom han var känslomässigt avstängd. Han var kung när han hade narkotika och liten när han inte hade det. Han menar att hela hans liv har varit byggt på lögner inför nära och kära och det har han mått mycket dåligt av.

”...det är alla lögner gentemot andra människor som tycker om mig, som älskar mig, som jag vet skulle göra vad som helst för mig...” (Jonas)

Det som han har lidit av och tycker har varit svårast har varit att ljuga för den kvinna som han har levt med. Ändå har han alltid ljugit.

Anders beskriver sitt mående som ett ständigt rus och säger att det inte går att sätta ord på de känslor som han hade under den perioden.

”Jag har varit påtänd eller avtänd, full eller bakfull, arg eller ledsen, utåtagerande eller tycka synd om mig själv när jag inte fått det jag vill ha, ständigt och jämt.” (Anders)

Ibland lurade han sig själv att tro att så länge det såg bra ut på ytan så mådde han bra. Men inombords kände han sig alltid ensam och missförstådd. Det var ofta en kamp om att duga till eller inte duga till. De perioder som Anders satt fängslad mådde han mycket dåligt, eftersom han tappade kontroll över allt som rörde hans liv utanför murarna.

Pelle säger att han mådde så pass dåligt så att han började injicera heroin. Hans ångest var så stark så att de övriga drogerna inte gav någon effekt. Det han upplevde som jobbigast var att tala med anhöriga.

” Jag var medveten om det misslyckade liv jag levde... man skäms för sin existens, i alla fall jag. Fast man vill inte skrika om det såklart, i alla fall inte utvändigt. Men innerst inne visste jag själv, var jag var och vad jag blev.” (Pelle)

Den här perioden innebar mycket stress för Niklas. Rädslan för att inte duga till fanns hela tiden närvarande, fast han omvandlade detta till ilska. Han var besviken på skolan och socialtjänsten. Det som var jobbigast var att hålla masken och att göra nära och kära besvikna gång på gång. Det var mycket jobbigt för honom att se sin mor gråta.

Förhållanden som bidrog till ett liv som kriminell missbrukare

Pelle säger att han saknade trygghet i sin tillvaro. Han hade misslyckats med de planer han haft i sitt liv. Han såg inget ljus i framtiden och det fanns ingen hjälp att få.

”Såklart man känner sig chanslös. Det är inte lätt att slåss mot alla dom här krafterna ensam. Så droger och missbruket blir också en hjälpande kraft för att kunna slåss.” (Pelle)

Jonas är säker på att hans första kvinna är anledningen till hans kriminalitet och missbruk. Det var hon som introducerade honom för drogerna så att han kunde kliva ett steg fram och bli någon.

För Niklas handlade det om rädsla, ilska, makt och kontroll, men också om spänning.

Anders pratar om faktorer som en möjliggörande far och flickvänner som ställde upp. Han skapade sig ett beroende till droger och kriminalitet.

Vändpunkten

Vad var det som ledde till vändpunkten?

Anders vändpunkt kom när han var 37 år. Hans styvfar återtog den lägenheten som han köpt till Anders då han var hemlös. Detta fick han veta genom ett brev från styvfadern när han satt häktad. Det bidrog till att han för första gången vågade och klarade av att se vad han blivit. Anders orkade inte längre och insåg att den enda linan som fanns var hans styvfar. Dessutom var det en känslomässig smärta att återigen bli inlåst, förlora kontrollen och upprätthålla det falska spelet.

"...till slut så gick det i alla fall upp för mig, nä det här funkar inte, det går inte...Drogerna fyller ingen funktion. Inte alkoholen, inte pillrena, inte haschet, inte kriminaliteten, ingenting. Man bara står och trampar. Det gör så jävla ont till slut" (Anders)

Niklas var 21 år när hans vändpunkt inträffade. Den kom i samband med en skräckfylld kidnappning där han hölls som gisslan, blev rånad och utsatt för rysk roulette vändpunkten. Kidnapparna var tre äldre, tungt kriminella, som ansåg att Niklas inkräktat på deras territorium. Han kände att han hade nått sin personliga botten och ville inte leva på det här sättet längre. En annan bidragande faktor var den skada han åsamkat sin familj och främst sin mor.

Pelle var 45 år, och under den sista tiden som kriminell missbrukare var han hemlös och hade ingenstans att ta vägen. Han övernattade under två dygn i en väns trapphus. Pelle bestämde sig då för att sluta. Han ville inte dö av en överdos i en trappkällare eller på en allmän toalett.

"Även om jag inte har levt ett värdigt liv så vill jag inte dö i ovärdighet." (Pelle)

När vändpunkten kom för Jonas var han 42 år. Han hade då nått en punkt där han var fullständigt körd i botten på alla plan. Han orkade inte leva det där livet längre och tror att han hade tagit sitt liv om han hade fortsatt.

Vad var svårast att sluta med, kriminalitet eller missbruk?

Tre av intervjupersonerna tyckte att det var svårast att upphöra med kriminaliteten, eftersom det kriminella tankemönstret hela tiden fanns och fortfarande finns hos dem. Den fjärde anser att det ena ledde till det andra.

"Det är vänstra handen som tvättar högra handen" (Pelle)

"För mig gick det hand i hand...det gäller fortfarande alla mina tankemönster som kriminella...det är väl det jag slåss med idag" (Anders)

"Missbruket är lätt att sluta med, kriminella tankemönstret är svårt att sluta med. För mig har det varit det i alla fall, för jag ser pengar i allting." (Jonas)

”Det var kriminaliteten...utan den kriminella livsstilen så kände jag att jag inte var någon...Just det här med missbruk var inga problem att lägga av med...” (Niklas)

Stöd och hjälp vid upphörandet

Anders fick hjälp av kriminalvården och socialtjänsten. Kriminalvården hjälpte honom genom en behandlingsavdelning på fängelset. Socialtjänsten betalade hans behandling när han kom ut från fängelset. Anders fick stöd av medlemmar ur föreningarna Anonyma Alkoholister [AA] och Röda korset som besökte honom i fängelset.

Niklas fick stöd och hjälp av en gammal vän som han stötte på. Vännen erbjöd honom ett arbete som blev betydelsefullt för honom. Också hans familj har varit ett stort stöd för honom. I samband med vändpunkten träffade han sin blivande sambo och även hon har varit till stor hjälp. Niklas menar att han inte skulle ha klarat av att sluta utan hennes stöd.

Pelle fick hjälp av en läkare sedan han övertygat denne om att han behövde få hjälp med avgiftning omgående. Han var övertygad om att han inte skulle ha överlevt under den tid det skulle ha tagit för socialtjänsten att agera. Efter avgiftningen fick han hjälp av socialtjänsten med behandling och stödboende.

I Jonas fall var det främst hans socialsekreterare som hjälpte och stöttade honom. Han upplevde att hon trodde på honom.

”...det var inga stora saker, utan hon gjorde dom här små sakerna som är viktiga, hon höll sig inte till normerna...” (Jonas)

Andra viktiga personer var kontaktpersonen på anstalten, hans mamma och flickvän. Indirekt var hans gamla kriminella missbrukande vänner också till hjälp på så sätt att de undvek honom och underlät att erbjuda honom droger. Den terapeut som Jonas hade på behandlingshemmet var ett enormt stöd. Han var enligt Jonas den som verkligen nådde fram och tog av honom maskerna. Det bidrog mycket till vändpunkten.

Livet efter vändpunkten

Mest hjälp på vägen tillbaka till samhället

För Anders har KRIS och gemenskapen med andra människor, som varit med om likadana saker som han själv, betytt mycket. Han har också haft hjälp av rådgivaren på hans behandlingshem och av sina barn. Hans styvfar har varit viktig, eftersom han hela tiden har funnits där och trott på honom. Samhället har varit till hjälp ekonomiskt genom att ha gjort det möjligt för honom att få ett jobb så han har kunnat visa vad han går för.

Pelle har fått mest hjälp av kamratföreningen KRIS. Där blev han uppskattad, sedd, han kände att han fyllde en funktion och han var behövd.

” Dom gav mig dom där verktygen och redskapen för att kunna känna att jag också är människa. Dessutom har dom hjälpt mig att komma in i samhället...dom gav mig självkänslan, självförtroende att återuppta min kontakt med min familj” (Pelle)

Niklas har också haft stor hjälp av KRIS. De har hjälpt honom att mogna som människa. Han har också fått mycket kunskap genom det arbete som han har utfört där.

I Jonas fall har hans eget beslut att vara ärlig till vilket pris som helst varit till mest hjälp. Han har haft ett stort stöd av människor och organisationer runt omkring sig, bland andra KRIS. En viktig sak för Jonas har varit att skapa relationer med människor som inte har en likadan bakgrund som han.

Relationer efter vändpunkten

Niklas har idag inga svårigheter i relationen med sin mamma och sina systrar, tvärtom så är de mycket stolta över honom. Han har återupptagit kontakten med sin bästa vän från skoltiden, i övrigt har han inga särskilt goda vänner. Han umgås sporadiskt med somliga av de kriminella vännerna från förr. Han har svårt att lita på människor, speciellt på kvinnor. När det gäller kärleksrelationer har Niklas problem, han tycker att det är svårt att öppna sig och släppa någon in på livet.

För Pelle har relationen till hans ursprungliga familj förbättrats avsevärt och fungerar numera bra. Han har inte några problem med vänner heller. Han tillägger att när det gäller vännerna från tiden före kriminaliteten och missbruket finns det en viss tillitsbrist och det är svårt att få tillbaka dessa relationer.

”...idag vill jag inte bli vald, utan jag har valmöjlighet att välja.” (Pelle)

Kärleksrelationer har tidigare inneburit svårigheter då Pelle har varit bedövd känslomässigt. Idag är han gift och har, förutom sin son, nyligen fått en dotter.

Anders brottas fortfarande med sin känslomässiga skuld för vad han utsatt sin styvfar och sina barn för. Han har dock arbetat så mycket med sig själv, att han inte skäms för vad han gjort längre. Han har gjort om sin skam till skuld. Han träffar sina barn regelbundet. De vänner som han har kommer från liknande förhållanden som han själv.

”...skulle gärna vilja utveckla mig på den punkten också, skapa närmare och intimare, varmare, ja överhuvudtaget mer äkta relationer till människor som inte har sån bakgrund som mig.” (Anders)

Under tiden som aktiv kunde Anders inte ha sex utan droger och var känslomässigt avstängd. Amfetaminet gav honom en snedvriden uppfattning om vad sex och kärlek innebar. Detta påverkar honom än idag och gör det svårt för honom att ha en sund kärleksrelation.

"...det var bara sex som gällde...och jag trodde det var kärlek. Jag var inkörd på det, funkar det inte sexuellt så är det inte kärlek." (Anders)

Jonas har idag en god relation med sin familj. Efter behandlingen har det varit viktigt för honom att kunna vara ärlig, sätta gränser, ha regler och säga nej. Detta är något som ibland har varit problematiskt för familjen att förstå. Vänskapsrelationer har varit besvärliga för honom eftersom han har svårt att lita på människor. Han har ett fåtal goda vänner. Det viktigaste för honom är hans fru. Eftersom han levde med henne även under den aktiva tiden, har det funnits många svårigheter i deras relation efter vändpunkten. När Jonas var aktiv förväxlade han sex med kärlek.

"Genom att sexet som har förekommit i missbruket är så vulgär och ful...det är ingen kärlek, utan det är råknulla helt enkelt, så mycket man kan, och så länge man kan. Och det kan man hålla på med i dygn..." (Jonas)

Eftersom kärlek förr var samma sak som sex, och sex förknippades med något fult och smutsigt så var det så han även efter vändpunkten såg på deras samliv. Deras äktenskap bestod förr till viss del av lögn, vilket idag har skapat en viss tillitsbrist. Jonas relation till sin fru är idag ändå stabil och de har lämnat en del av sina bekymmer bakom sig och jobbar på sitt förhållande.

Arbete och boende

Samtliga intervjupersoner har idag ett arbete som de trivs med. Det är dock endast en av dem som har en vanlig anställning, de andra har en så kallad OSA- anställning (offentligt skyddad anställning). Under de första åren efter vändpunkten har alla arbetat med att hjälpa människor med liknande bakgrund som de själva har. Tre av dem gör det fortfarande idag. I början hade några av intervjupersonerna svårigheter kring att vara öppna om sin bakgrund.

Boendesituationen för Pelle har inte varit problemfri. Socialtjänsten erbjöd honom först en träningslägenhet, men ändrade sig sedan med motiveringen att han klarade av att ordna med boende själv. Han har gamla hyresskulder som han håller på att betala av idag. På grund av skulderna kan han inte få något kontrakt. Han bor idag i en lägenhet som han hyr genom KRIS.

Anders blev erbjuden en träningslägenhet i sin hemkommun. Men eftersom han inte ville återvända dit valde han istället att flytta runt och bo i andra hand i en storstad. Än idag bor han i andra hand, fast med ett långtidskontrakt.

För Jonas och Niklas har boendet inte varit något problem.

Hjälp av myndigheter

Niklas upplever inte han fått någon direkt hjälp av myndigheter. Den enda formen av hjälp som han fått är en OSA- anställning, som det enligt honom tog alldeles för lång tid att få. I övrigt rörde det sig om åtgärder som han inte ansåg var aktuella för honom. Han avbröt sin kontakt med socialtjänsten efter ett fåtal träffar. Det han har saknat var en möjlighet att få träffa en psykolog.

Pelle tycker inte att han fått mycket hjälp av myndigheter. Framförallt saknade han hjälp till att få en egen bostad.

Enligt Jonas fick inte heller han någon nämnvärd hjälp i början. Efter två år, en alldeles för lång tid, tycker Jonas, fick han en OSA- anställning. Han saknade hjälp till motivation från myndigheter. Jonas tycker att det bör ställas större krav på människor som har varit i hans situation.

”Det ställs ju krav på dig som människa, men det ställs inga krav på en sån här, sån som mig. Hallå! Jag kan bete mig precis hur fan som helst.” (Jonas)

Anders har fått hjälp genom en OSA- anställning.

”Det är ju samhället varje gång. Alla dessa poliser, alla dessa kriminalpoliser, kriminalvårdare, socialassistenter som ständigt bara har orkat jaga mig och tjata på mig. Det är till slut det som har fått mig att sluta.” (Anders)

Något som Anders saknade var att få hjälp till ett eget lägenhetskontrakt på annan ort än i hemkommunen. Han hade också behövt hjälp med att sanera sina knarkrelaterade skulder.

Svårigheter i vardagen

Anders upplever att han inte alltid duger som han är. Han tror att det kan bero på samhällets syn på före detta missbrukare.

”...samhällets syn på en före detta missbrukare, det är inte många som verkligen tror på oss, utan en gång (tystnad) alltid...jag har lite svårt att bryta igenom det.” (Anders)

Anders säger att mycket tid gick ”till övning på att ha tråkigt”.

Pelle tycker att hans vardag underlättades genom hans medlemskap i KRIS. När han kontaktade någon myndighet eller träffade vissa personer och presenterade sig som KRIS-medlem kände de därigenom till hans bakgrund.

Niklas minns att det var tungt i början. Han säger att han bar på en mycket stor ilska efter att han slutat. Han var lättprovocerad av kända och okända människor i sin omgivning. Han tänkte lätt till. Niklas säger att han idag drömmer mardrömmar om de offer han utsatt för våld. Trots att Jonas förr hade gjort det mesta som hör till vardagen, så är han nu som fri från kriminalitet och missbruk mycket mer osäker i sina kontakter med samhället. Han tycker också att det var svårt att åka med kommunala färdmedel i början. Han var rädd för att försätta sig i situationer där någon kunde utmana honom, för då skulle hans gamla beteende framkallas.

Begär efter kriminalitet och droger

Pelle och Anders menar att suget alltid kommer att finnas kvar, men det är ingenting som hindrar dem från att leva det liv de lever idag.

”...det är klart, jag skulle kunna tänka mig att knarka igen, suppa, fara omkring och ha mycket pengar, roliga bilar. Men jag hamnar ju på kåken, så det är ingen idé. (Skratt)” (Anders)

Niklas medger att suget efter att begå brott ger sig tillkänna när han ser hur bra det går för hans kriminella vänner. Men den tanken försvinner lika fort som den kommer. Han säger att han idag har byggt upp ett nätverk som det inte är värt att riskera.

Jonas saknar inte drogerna, men kan ibland längta efter det ansvarslösa livet och den frihetskänsla som det innebar.

”Jag saknar livet lite grann, att vara mäktig och ha kontroll, men rutiner är viktiga för mig.” (Jonas)

Om att leva ett ”Svenssonliv”

När Anders var aktiv tyckte han att ”Svensson-människor” var en bunt laglydiga idioter, eftersom det enligt honom själv var lättare att gå den korta, olagliga vägen.

”Hur fan kan man orka leva det där jävla livet...gå till jobbet varje dag...och betala skatt och inte få ut nånting ända fram till pensionen, och bara ha det tråkigt och trist.” (Anders)

Idag säger han att han själv lever som en Svensson och mår bra. Han arbetar, betalar sina räkningar, bor i sin lilla lägenhet, ser på tv, utbildar sig och strävar framåt.

Under sitt aktiva liv tyckte Jonas att Svenssons och allt som dem stod för var ett hot mot hans existens. Idag ser han på dem som någon form av hjältar som orkar, vill och kan i alla lägen.

Han önskar att han hade samma vilja som Svensson. Samtidigt tycker han att det verkar vara ett torftigt liv.

Svenssonlivet är Niklas dröm. Han strävar efter det och tror att det innebär struktur och trygghet.

Pelle föraktade de personer som levde ett Svenssonliv och tyckte att de var som levande robotar.

”Jag trodde att alla som kämpar dagligen är dumma i huvudet. Ibland skrattade jag åt dom, dom vaknade klockan sju på morgonen, sprang till arbetet, va fan så dom håller på, vem tävlar dom med? Kan dom inte ta det lugnt och ta en joint? (skratt)” (Pelle)

Längre fram i missbruket och kriminaliteten, när han började inse hur fel han hamnat, skändes han och ville inte ha kontakt med Svensson. Idag tycker han själv att han är en Svensson och trivs med det.

Analys

Nedan följer en analys av resultaten från intervjuerna tillsammans med tidigare forskning. Vi kommer också att använda oss av våra teoretiska utgångspunkter för att tolka resultaten. För att göra det tydligt kommer även analysen att vara indelad i fyra teman; uppväxt, livet som aktiv kriminell missbrukare, vändpunkt och livet efter.

Uppväxten

Det som framgår i den SOU- rapport (1973) som tidigare redovisats om social bakgrund (se s.16), stöds av vårt resultat. Tre av de fyra intervjupersonerna har växt upp i ett tryggt och välmående område, men har trots detta utvecklat kriminalitet och missbruk. Det kan i dessa fall tolkas som att social bakgrund sällan har någon betydelse vid utvecklandet av kriminalitet och missbruk. Vidare står det i SOU- rapporten att det som däremot har betydelse är hur relationen med föräldrarna fungerar. Mycket forskning visar på vikten av goda relationer med föräldrar. I de fall där relationen inte fungerar tillfredsställande ökar risken för kriminalitet och missbruk (se s.15-16). Våra intervjupersoners uppväxtförhållanden har sett olika ut. Jonas och Pelle har haft normala och trygga relationer, men har trots det utvecklat kriminalitet och missbruk. I och med det pekar vår undersökning på att risken att utveckla kriminalitet och missbruk finns där, trots goda relationer med föräldrar.

Anders och Niklas har däremot haft problemfyllda relationer med sina föräldrar. När det gäller vår utveckling, utgår nätverksteorin från att familjen är den mest betydelsefulla delen av vårt nätverk. Icke fungerande relationer kan leda till dålig värdegrund och otrygghet.

Teorin bekräftas av att Anders och Niklas hade dåligt fungerande relationer till föräldrarna. Anders säger själv att hans relation med föräldrarna var kärlekslös och ledde till att han saknade en bra grundtillit och livsram. Sett ur ett utvecklingsekologiskt perspektiv fanns det svårigheter på flera nivåer också i Niklas nätverk. Förutom problem på mikronivå, skapade hans fars beteende konflikter på mesonivå. Genom sitt beteende skrämde Niklas far bort alla utom den närmaste familjen i nätverket.

Vi upptäckande skillnader mellan vårt resultat och tidigare forskning rörande kriminalitet och missbruk hos föräldrarna (se s.17). Endast en av intervjupersonerna hade missbruk i sin familj, och kriminalitet återfanns inte i något fall. Det tolkar vi som att en människa kan utveckla kriminalitet eller missbruk trots att problemen saknas hos föräldrarna. De studier som funnit att kriminalitet och missbruk är genetiskt betingade, bekräftas av det faktum att Anders biologiska föräldrar var missbrukare (se s.17).

Garbarino (1999), som är en modern representant för det utvecklingsekologiska perspektivet, anser att det är nödvändigt för ett barn att ha en framtidstro för att vardagen ska kännas meningsfull (se s.10). Flertalet av intervjupersonerna saknade en egentlig framtidsdröm. Anders hade visserligen en dröm men den handlade snarare om en längtan efter en trygg och kärleksfull tillvaro under barndomen. Det talar för att om ett barn saknar en bild av sig självt i framtiden ökar risken för en känsla av meningslöshet i tillvaron. För att få ett syfte med sin tillvaro kan barnet begå destruktiva handlingar som i sin tur leder till utveckling av kriminalitet och missbruk.

Ett tydligt genomgående drag hos samtliga intervjupersoner är att de under sin uppväxttid var osäkra, rädda, hade en låg självkänsla och ett behov av att hävda sig. Det bekräftas av Stensmo (1991) som skriver om vikten av att vara jagstark (se s.16). Enligt det utvecklingsekologiska perspektivet är god självkänsla en viktig faktor för att klara av att hantera olika svårigheter i livet (se s.12). Det är tillsammans med vänner som samtliga intervjupersoner har inlett sin kriminella missbrukskarriär. Vår uppfattning är att deras behov av att hävda sig inför vännerna har haft en avgörande betydelse. En annan viktig aspekt, som vi funnit i relation till vänner, är den roll som de har haft i intervjupersonernas liv. Chylicki (1992) skriver i sin avhandling att vi får våra normer och värderingar från människor som vi har en relation med och som är viktiga för oss. Denna s.k. socialiseringsprocess försiggår till största del under uppväxten (se s.19). Då intervjupersonerna umgåtts med kriminella vänner,

tror vi att följden blir felaktiga normer och värderingar. Sett ur ett nätverksteoretiskt perspektiv ökar förståelsen för vännernas påverkan på intervjupersonerna ytterligare. I takt med att en människa växer och blir äldre ökar vikten av vänner i nätverket och under ungdomstiden intar kompisar en betydande plats (se s.13).

Utifrån den utvecklingsekologiska modellen kan vi förstå att det fanns en brist på mesonivå i kommunikationen mellan skolan, hemmet och andra närmiljöer hos intervjupersonerna. Bland intervjupersonerna fanns vid tidig ålder problem som mobbing, ensamhet, våldsamhet och kriminalitet tillsammans med vänner. Tre av de intervjuade hade problem som kanske kunde ha förhindrats om det funnits en god interaktion mellan exempelvis skolan och hemmet.

Livet som aktiv

Intervjupersonerna har under den aktiva perioden haft liknande drivkrafter till kriminalitet och missbruk. Det rör sig om habegär, girighet, kontrollbehov, lättförtjänta pengar, makt, bekräftelsebehov och låg självkänsla. Allt detta stöds i Maas (1989) studie som drar slutsatsen att det inte beror på omognad utan snarare ett underutvecklat självförtroende och en låg självkänsla (se s.18).

Ingen av intervjupersonerna levde efter några särskilda regler och normer. För de flesta var vardagen planlös och ostrukturerad. Det framgick att de flesta av intervjupersonerna levde ett dubbelliv fyllt av lögner och svek gentemot nära och kära. Det är något som samtliga beskrivit som mycket jobbigt.

Intervjupersonernas relationer med människor utanför deras kriminalitet och missbruk försämrades och förstördes under perioden som aktiva. Ingen av dem hade kvar fungerande vänskapsförbindelser. Relationen med ursprungsfamiljen och kärleksrelationerna fungerade inte heller tillfredsställande. Detta kan vi koppla till nätverksteorin som menar att en kriminell missbrukare stöter bort de människor som hindrar dennes livsstil. Resultatet blir att det drogfria nätet minskar och ersätts med ett destruktivt (se s.13). Även arbetssituationen påverkades av intervjupersonernas livsstil. De flesta av dem var oftast utan arbete. Sammantaget visar det att hela deras sociala situation påverkades av deras livsstil. Det bekräftas av Anderssons studie (1991) som visar att kriminalitet och missbruk ofta hör samman och att missbruk inverkar på en människas totala sociala situation (se s.15).

Vändpunkten

Det finns en gemensam och markant samstämmighet för alla intervjupersonerna vid tiden för vändpunkten. De hade kommit fram till en punkt där de inte längre orkade leva ett liv byggt på kriminalitet och missbruk. Intervjupersonerna beskriver att de hade nått sitt personliga bottenläge, de hade helt enkelt tröttnat på sin livsstil. Chylickis (1992) studie visar att det är först när en person blivit riktigt trött på sitt avvikande sätt att leva som denne är mottaglig för hjälp (se s.18-19). Vår undersökning visar att det är en lång process som omfattar flera år och som leder till upphörandet. Ofta är det en traumatisk händelse som blir det slutgiltiga steget i processen och en vändpunkt sker. Som i ett av intervjupersonernas fall, där en chockartad kidnappning då han blev hotad till livet blev vändpunkten. Även de andra intervjupersonerna talar om en slutlig isolerad händelse, om än inte lika påtaglig.

Det finns ytterligare forskning som stödjer detta och benämner det *maturing out* (se s.18-19). *Maturing out* innebär att en människa i takt med stigande ålder inte längre orkar med den livsstil som kriminalitet och missbruk innebär. Flera olika faktorer bidrar till processen. Här går det också att knyta an till utvecklingssekologi som menar att en människa hela tiden utvecklas i samspel med sin omgivning. De faktorer som bidrar till *maturing out* processen går att finna på samtliga analysnivåer. På mikronivå rörde det sig för intervjupersonerna bland annat om att de inte längre orkade såra och svika människor som stod dem nära. Drogerna fyllde inte längre någon funktion och de mådde mycket dåligt psykiskt. Då de i stort sett saknade ett nätverk, skedde samspelet på mesonivå nästan enbart mellan myndigheter som socialtjänst och kriminalvård. Några av intervjupersonerna hade på exonivå också indirekt påverkats av socialtjänstens och kriminalvårdens påtryckningar. De påverkades också indirekt av okända människor i deras omgivning som levde ett normalt, drogfritt liv. Sakta gav det dem en insikt och en vilja att själva leva så. På makronivå påverkades de indirekt av den ideologi och de normer och regler som fanns i samhället.

I samband med vändpunkten fick tre av fyra intervjupersoner stöd och hjälp främst från myndigheter i form av kriminalvård, socialtjänst och sjukvård. Familj, vänner och terapeuter fanns också med i bilden vid upphörandet. Här kan vi se hur viktigt det är att samspelet sker både på meso- och mikronivå. I det här stadiet tror vi att det för intervjupersonerna blev viktigt att sanera sitt nätverk. Enligt nätverksteorin är sanering nödvändig för att undvika svårigheter. Eftersom det då inte fanns många kvar i intervjupersonernas nätverk blev det viktigt för dem att skapa ett nytt positivt nätverk. Socialiseringsprocessen som tidigare nämnts

kan också appliceras här då denna sker under hela livet. Det nya nätverket med dess normer och värderingar påverkade intervjupersonerna, vilket underlättade vid upphörandet (se s.19).

Livet efter vändpunkten

Vår undersökning visar att tre av fyra av intervjupersonerna anser att det var svårast att upphöra med kriminalitet. Det beror på ett kriminellt tankemönster som är djupt förankrat i dem. Pelle svarade att det är svårt att säga vad som var svårast att sluta med, han anser att kriminalitet och missbruk är så starkt förknippade. Det finns en mängd forskning som understryker att det finns ett tydligt samband mellan kriminalitet och missbruk (se s.15). Chylickis (1992) undersökning visar att en människa bör upphöra med missbruk för att klara att upphöra med kriminalitet och vice versa, vilket också varit fallet hos intervjupersonerna.

Under tiden efter vändpunkten upplevde samtliga att de hade stort stöd från kamratföreningen KRIS. Föreningen bidrog till att ge dem sociala band, enligt Hirschis (1969) teori (se s.17-18). De fyra elementen; anknytning, åtagande, delaktighet och övertygelse går att applicera på intervjupersonerna. För Anders och Jonas var relationer med andra människor i en liknande situation viktigt (anknytning och delaktighet). Anders utvecklade en positiv syn på samhället, då han anser att det hjälpte honom på olika sätt, bland annat har det gett honom möjligheten till ett arbete (övertygelse). Pelle fick en känsla av att vara behövd och en del av föreningen KRIS, som uppskattade och såg honom (anknytning, åtagande och delaktighet). Niklas kunde genom sin delaktighet hos KRIS mogna som människa (anknytning, åtagande, delaktighet och övertygelse).

Samtliga intervjupersoner har haft en välfungerande relation med sin ursprungliga familj efter vändpunkten. Vår uppfattning är att denna relation är en starkt bidragande orsak till att möjliggöra för dem att upprätthålla sin nya livsstil. Det finns stöd för det i flera undersökningar. Resultaten har visat att social förankring i form av ett nätverk som består av icke kriminella människor ofta är avgörande vid upphörande med brott (se s.19). Vår undersökning har visat att detta i intervjupersonernas fall även går att applicera på missbruk.

Kärleks- och vänskapsrelationer har däremot varit problematiska för de flesta av intervjupersonerna. Undersökningen visar att bidragande faktorer till svårigheterna bland andra är tillitsbrist och osäkerhet. Under den aktiva perioden har intervjupersonerna fått en

sned uppfattning av vad sex och kärlek innebär. Vi har funnit att vissa av dem därför har svårigheter med att ha en sund kärleksrelation idag.

Intervjupersonerna tycker inte att de har några svårigheter med arbete idag. Trots att de tycker att det tog för lång tid, så var slutligen samtligas biljett till arbetsmarknaden en OSA-anställning. När vi jämför det med motsatsen, som framkom i Bondessons (1974) avhandling (s.18), drar vi slutsatsen att de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som erbjuds idag har underlättat för intervjupersonerna. När det gäller boendesituationen hittade vi ingen aktuell forskning att jämföra våra resultat med. Våra resultat visade att ingen av de intervjuade hade haft någon hjälp av myndigheter vad gäller boendesituationen. En del hade önskat men inte fått hjälp, en del behövde ingen hjälp. Alla ordnade boendet med annan hjälp eller på egen hand. Somliga av intervjupersonerna upplevde boendesituationen som en svårighet. Gemensamt för samtliga intervju personer är att de på olika områden upplever att de inte fått tillräcklig hjälp av myndigheter i livet efter vändpunkten. Det rör sig bland annat om att träffa en psykolog, hjälp till motivation och sanering av drogrelaterade skulder.

För intervjupersonerna fungerar det vardagliga livet efter vändpunkten, men präglas till viss del av osäkerhet. Vi tolkar det som att det är den osäkerhet som fanns där redan när de var barn. Detta försökte de sedan under den aktiva perioden att döva med en destruktiv livsstil. Nu möter de vardagen ”på egen hand”, utan kriminalitet och droger. Idag har de ersatt sitt tidigare liv med ett engagemang och en delaktighet i samhället. Ett visst sug efter kriminalitet och droger finns visserligen fortfarande kvar i en del situationer, men intervjupersonerna upplever inte det som något problem. Vår tolkning är att de har införlivat starkare sociala band (se s.17-18), vilket leder till att de inte vill äventyra det som de lyckats bygga upp. Något som ytterligare understryker detta är, enligt vår uppfattning, att intervjupersonerna förr föraktade det som Svensson stod för. I dag lever de ett normalt Svenssonliv och trivs med det.

Diskussion

Studiens resultat och slutsatser

Syftet med vår studie är att bidra till en ökad förståelse för före detta kriminella missbrukares liv. Vi har undersökt de svårigheter och möjligheter som dessa människor har ställts inför under sin uppväxt, livet som aktiv, vändpunkten samt livet efter vändpunkten.

Vilka förhållanden under uppväxten kan bidra till att en människa utvecklar en kriminell livsstil och ett missbruk?

Vår slutsats är att det inte är en enskild faktor som ligger till grund för problemen. Det finns flera bidragande förhållanden som samverkar till att en människa riskerar att utveckla en kriminell livsstil och ett missbruk. Detta understryks av det utvecklingsekologiska perspektivet. Vår analys har visat att tillsammans har låg självkänsla, betydelsefulla relationer, hemmet, vännerna och skolan påverkat intervjupersonerna på olika nivåer. Den låga självkänslan, tror vi, kan hänföras tillbaka till icke fungerande vuxenrelationer under uppväxten. Vår uppfattning är att låg självkänsla och ett behov av att hävda sig i kombination med fel umgänge i våra intervjupersoners fall har varit direkt avgörande.

Hur kan livet gestalta sig för den aktive kriminelle missbrukaren?

Det finns olika förhållanden som bidrar till att en människa lever som kriminell missbrukare. Endast en av de intervjuade uppgav beroende som en anledning, andra uppgav bland annat brist på trygghet, flickvännens negativa påverkan, ökad självkänsla, förlorad framtidstro, rädsla och spänning. Eftersom dessa förhållanden kan vara så pass mångfacetterade vill vi understryka vikten av att inte placera människor i speciella fack.

Vår slutsats och svaret på vår andra frågeställning är att livet för den aktive kriminelle missbrukaren kan innebära; ensamhet, stress, ångest, lögn, svek, dåliga relationer, ilska, rädsla, kontrollbehov, ett ostrukturerat och oplanerat liv, men också spänning och frihet. Vår uppfattning är att intervjupersonerna inledningsvis levde ett relativt fungerande liv med inslag av tidigare nämnda faktorer. I takt med att kriminalitet och missbruk ökade, så accelererade även de negativa faktorerna för att till slut helt ta över.

Vilka förhållanden kan bidra till att en vändpunkt inträffar och blir framgångsrik?

Enligt vår undersökning är det ett flertal förhållanden som kan bidra till att en vändpunkt inträffar och blir framgångsrik. Det är just de förhållanden som beskrivits ovan som tillsammans är en del av en pågående process som vanligtvis når kulmen efter en omskakande händelse. Detta leder ofta slutligen till att en människa tröttnar på sin livsstil och beslutar sig för att förändra den. Resultaten i vår undersökning visar att en kriminell missbrukare inte kan sluta förrän denne genomgått processen. Det väcker en fråga som vi inte hittat något svar på. Innebär det att insatser i ett tidigare stadium inte fyller någon funktion? Eller kan det vara så att dessa insatser bidrar till processen genom att delvis trötta ut personen, men också genom att visa att det finns möjlighet till ett bättre liv? För att vändpunkten ska lyckas är något slags

icke kriminellt nätverk nödvändigt, i form av myndigheter, kamratföreningar, familj eller vänner.

Vilka svårigheter och möjligheter kan den forne kriminelle missbrukaren konfronteras med efter att en vändpunkt kommit till stånd?

I tidigare forskning har man kommit fram till att kriminalitet och missbruk påverkar en människas hela sociala situation. Av våra undersökningsresultat framgår att detta även fortgår efter att personerna slutat med kriminalitet och missbruk. Svaret på vår fjärde frågeställning är att det finns olika svårigheter, men även möjligheter som den forne kriminelle missbrukaren kan konfronteras med efter en vändpunkt. Svårigheterna kan innefatta kärleks- och vänskapsrelationer, vissa vardagliga situationer samt brist på och för långsam hjälp från myndigheters sida. Möjligheterna som intervjupersonerna hade bestod av ett nytt, positivt nätverk med bland annat fungerande relationer med ursprungsfamiljen. Dessutom hade de stor hjälp av kamratföreningar och arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Eftersom intervjupersonerna anser att en av svårigheterna var att OSA-anställningen tog alldeles för lång tid att få, men att den samtidigt varit så värdefull, har vi funderat över hur situationen skulle kunna förändras. Går det inte att sätta in den resursen tidigare? Förmodligen är det så att en kriminell missbrukare först måste bevisa att denne verkligen vill ha en förändring. Problemet kanske skulle kunna avhjälpas med en tätare uppföljning med syfte att se en förändring tidigare?

Metoddiskussion

Den här undersökningen är genomförd med hjälp av halvstrukturerade intervjuer och därmed kvalitativ metod. Tidigt i undersökningen tog vi telefonkontakt med de tilltänkta intervjupersonerna och bokade långt i förväg in en lämplig tid för intervjun. Det var positivt, eftersom samtliga tillfrågade då gavs möjlighet att delta. Före intervjuerna bestämdes att den av oss som kände intervjupersonerna sedan tidigare, skulle vara ledande under intervjuerna. Det visade sig vara bra då det skapade en trygg, öppen och fruktbar situation. Den andre uppsatsförfattaren ställde följdfrågor och kontrollerade kontinuerligt att samtliga frågor besvarades. Vi hade också stor användning av att vår intervjuguide var väl genomarbetad och tematiserad. Strukturen hjälpte oss att fånga in det som var användbart för oss inom detta komplexa område. Tematiseringen har genomgående varit användbar under uppsatsen. För oss har den bidragit till att hålla den röda tråden och ge en bra översikt under arbetets gång. Vår förhoppning är att det också underlättar och gör innehållet tydligt för läsaren. Vår tanke var att komplettera de fyra intervjuerna med en enkät. Enkäten genomfördes, men svaren gick

inte att använda på grund av ett alltför stort bortfall. Bortfallet kunde kanske ha minimerats om vi utformat frågorna på något annat sätt, eftersom bortfallet var relaterat till frågornas karaktär.

Teoridiskussion

Vi har haft ett systemteoretiskt perspektiv i uppsatsen. Vi har utgått ifrån utvecklingsekologi och nätverksteori som teoretiska perspektiv och vi anser att dessa har varit mycket användbara för att nå kunskap om våra frågeställningar. Kriminalitet och missbruk är komplexa problem. För att förstå människan bakom blir det nödvändigt att undersöka alla delar av dennes liv för att begripa helheten, varför utvecklingsekologi som teoretiskt perspektiv gett en djupare förståelse. En svaghet kan ha varit att vi främst använt två av de fyra analysnivåerna, mikro och meso. Detta eftersom vi utgått ifrån den kriminelle missbrukarens eget perspektiv. Nätverksteori har hjälpt oss att förstå vikten av intervjupersonernas behov av att ha betydelsefulla människor i sin omgivning. För att erhålla en ytterligare dimension av problemet hade det varit intressant att använda psykodynamisk teori. Det skulle dock krävas djupare intervjuer och det finns inte utrymme för det i den här uppsatsen.

Summering och förslag på vidare forskning

Vi kan sammanfattningsvis konstatera att kriminalitet och missbruk är ett komplext problem. Det är många olika faktorer som samspekar, även i våra intervjupersoners fall. Dock kan vi urskilja vissa utmärkande drag. Faktorer som haft stor betydelse är otrygg uppväxt, låg självkänsla och fel umgänge. En avgörande faktor vid förändring är ett fungerande, icke kriminellt nätverk. Vi har också kommit fram till att det är en lång mognadsprocess som leder till upphörandet och att livet efter består av svåra utmaningar. Kanske borde samhället erbjuda mer stöd i form av psykologer och täta uppföljande samtal? Något som är av vikt är att erbjuda människor i denna situation redskap för hjälp till självhjälp. Det är betydelsefullt för dem att inte enbart känna sig som ett offer och mottagare av hjälp, utan att få dem att växa och ge dem en insikt i att de kan själva. Föreningar som exempelvis KRIS är betydelsefulla. De bidrar till en känsla av delaktighet och betydelse.

Det är svårt att upphöra med kriminalitet och missbruk, men de stora svårigheterna ligger i att hantera livet efter. Vår uppfattning är att det behöver forskas mer om de utmaningar som kriminella missbrukare kan ställas inför efter avslutad behandling. Vi har under undersökningens gång uppmärksammat att det finns forskning som visar att samhällsinsatser

under uppväxten och senare i livet försämrar möjligheten att sluta med kriminalitet och missbruk. Detta tycker vi är oroväckande och bör uppmärksammas och forskas mer kring. Vår undersökning visar att *maturing out* förefaller vara en förklaring till att personer kan upphöra med kriminalitet och missbruk. Därför rekommenderar vi med eftertryck ytterligare forskning i ämnet, med huvudsyfte att undersöka hur och om det är möjligt att påskynda processen. Sammantaget skulle resultaten av våra förslag på fortsatt forskning kanske generera mer kunskap inom området för socialt arbete. Det skulle i sin tur förhoppningsvis öka de kriminella missbrukarnas möjligheter att få tillgång adekvat hjälp.

Referenser

Böcker

- Andersson, B. (1991). *Att förstå drogmissbruk*. Lund: Arkiv Förlag.
- Andersson, B-E. (1986). *Utvecklingsekologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (2002). Utvecklingsekologi och sociala problem. I A. Meeuwisse & S. Swärd (Red.), *Perspektiv på sociala problem* (pp. 187-191). Stockholm: Natur och Kultur.
- Asplund, J. (1967). *Om mättnadsprocesser*. Uppsala: Argos förlag AB
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dubrow, N., Garbarino, J., Kostelny, K. & Pardo, C. (1992). *Children in danger. Coping with the consequences of community violence*. San Francisco: Jossey-Bass Publisher.
- Ekbohm, T., Engström, G. & Göransson, B. (2002). *Människan, brottet och följderna*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Erickson, R. (1973). *Paroled but not free*. New York: Behavioral Publications.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2004). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik AB.
- Eysenck, H-J. (1991). *The Causes and cures of Criminality*. New York: Plenum Press.
- Forsberg, G. & Wallmark, J. (1998), *Nätverksboken – om mötets möjligheter*. Stockholm: Liber.
- Fyrand, L. (2001). *Socialt nettverk – teori og praksis*. Otta: Universitetsforlaget.
- Garbarino, J. (1999). *Pojkar som gått vilse. Varför våra söner blir våldsamma och hur vi kan rädda dem*. Stockholm: sfph.

Glueck, S. & Glueck, E. T. (1937). *Later Criminal Careers*. New York: Commonwealth Fund.

Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.

Holme, I-M., & Solvang, B-K. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Matza, D. (1964). *Delinquency and drift*. New York: Wiley.

Sarnecki, J. (2003). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.

Schulsinger, F. (1977). Psychopathy, Heredity and environment. I K.O. Christiansen & S. Mednick (Red.), *Biosocial bases of criminal Behaviour*. New York: Gardner Press.

Shaw, C m fl. (1939). *Delinquent Areas*. Chicago.

Shaw, C & Mc Kay, H. (1942). *Juvenile Delinquency in Urban Areas*. Chicago.

Shover, N. (1985). *Aging Criminals*. New York: Sage Publications.

Sigvardsson, S. (1985). *Alkoholmissbruk. Ett samspel mellan arv och miljö*. Sober förlag.

Stensmo, C. (1991). *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Svedhem, L. (1991). *Socialt nätverk och beteendeproblem i skolan hos 11-13-åringar*. Stockholm: Carlssons förlag.

Forskningsrapporter

BRÅ 2006:4. *Kriminalstatistik 2005*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

BRÅ 1990:3. *Vem blir drogmissbrukare? Droger, kriminalitet och kontroll*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Chylicki, P. (1992). *Att upphöra med brott- vägar ut ur den kriminella karriären* (Lund dissertations in sociology 1). Lund: Lunds universitet, Sociologiska institutionen.

Kalderstam, J. (1979). *De laglösa – Rättens betydelse för levnadsförhållandena i en kriminell subkultur* (2-1979). Lund: Lunds universitet, Rättsociologiska institutionen.

Kriminalvården. (2005). *Kriminalvårdens redovisning om drogsituationen 2004*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsens förlag.

Kriminalvården. (2006). *Kriminalvård och statistik 2005*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsens förlag.

Petersilja, J. (1978). *Criminal Careers of habitual Felons* (National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice). U.S. Department of Justice.

Sigvardsson, S. CAN 1991:11 *Tankar om alkoholmissbruk och genetiskt arv*.

SOU 1973:25. *Unga lagöverträdare III*. Stockholm.

Tidsskrifter

Biernacki, P. (1988). Pathways from Heroine Addiction – recovery without treatment. *Contemporary Sociology*, 17, (1), 73-74.

Bohman, G., Cloninger, C. R., Sigvardsson, S., & von Knorring, A. L. (1982). Predisposition to petty criminality in Swedish adoptees: 2. Cross-fostering analysis of gene-environment interaction. *Archives of General Psychiatry*, 39, 1242-1247.

Meisenhelder, T. (1977). An explanatory study of exiting from criminal careers. *Criminology*, 15.

Schulsinger, F. (1972). Psychopathy, Heredity and environment. *International Journal of Mental Health*, 1, 190-206.

Stattin, H. (1994a). Finns det olika utvecklingsmönster för ungdomsbrottslighet?. *Apropå*, 2-3.

Stattin, H. (1994b). Olika mönster bakom ungdomsbrottslighet. *Psykologtidningen*, 13.

Elektroniska källor

Desmond, D.P. & Maddux, J.F. (1980) Newlight on the maturing out hypothesis in opioid dependence. *United Nations Office on Drug and Crime*. [www dokument]

Tillgänglig på:

<http://www.unodc.org/unodc/bulletin/bulletin_1980-01-01_1_page003.html>.

Hämtat 2007-01-04.

Winick, C. (1962) Maturing out of narcotic addiction. *United Nations Office on Drug and Crime*. [www dokument].

Tillgänglig på:

<http://www.unodc.org/unodc/bulletin/bulletin_1962-01-01_1_page002.html>.

Hämtat 2007-01-04.

Bilaga 1. Intervjuguiden

Intervjuguide

Introduktion

Vi presenterar oss och informerar om att vi kommer från Stockholms universitet och skriver en c-uppsats om kriminalitet och missbruk. Vi berättar om vårt syfte med undersökningen. Det är en förhoppning om att tillföra ny kunskap till forskningsfältet, för att i framtiden kunna erbjuda kriminella missbrukare som vill förändra sitt liv bättre hjälp. Vi informerar undersökningspersonen om hans anonymitet och att han kan avböja att svara på vissa frågor och kan avsluta intervjun när han vill samt att vi har tystnadsplikt. Resultaten kommer att redovisas för vår lärare och därefter finnas tillgängliga på Internet.

Uppväxt

- Var växte du upp?
- Hur bodde du?
- Beskriv din relation till dina föräldrar?
- Beskriv din relation till dina eventuella syskon?
- Beskriv din relation till övrig familj?
- Beskriv din relation till dina vänner?
- Fanns det någon annan vuxen i din närhet som var viktig för dig?
- Brukade du göra saker tillsammans med din familj och i sådana fall vad?
- Vad arbetade dina föräldrar med?
- Fanns det kriminalitet och/eller missbruk i din familj?
- Beskriv hur det var i skolan?
- Vad gjorde du när du var ledig?
- Hade du några drömmar? Berätta om dem.
- Kan du försöka beskriva hur du mådde under din uppväxt?
- När började det gå snett och vad hände då?
- Kan du ange några förhållanden, som särskilt mycket bidrog till att det gick snett?
Om så, varför just dessa förhållanden?

(Summera avsnittet)

Livet som aktiv kriminell och/eller missbrukare

- Kan du svara på vilket som kom först – missbruket eller kriminaliteten?
- Kan du berätta om hur det utvecklades?
- Kan du beskriva din livsstil under denna period? (Med livsstil menar vi till exempel ditt sätt att tänka, normer, värderingar, ditt beteende, hälsa, utseende, hur du bodde, din fritid och sysselsättning etc.)
- Beskriv hur din relation till din familj påverkades av din livsstil?
- Beskriv hur dina vänskapsrelationer påverkades av din livsstil?
- Kan du beskriva hur din boendesituation påverkades av din livsstil?
- Kan du beskriva hur din skolgång påverkades av din livsstil?
- Beskriv hur din arbetssituation påverkades av din livsstil?
- Kan du försöka beskriva hur du mådde under denna period?
- Fanns det något positivt under den här tiden? I sådana fall vad?
- Kan du beskriva hur en vanlig vecka såg ut, dag för dag, från morgon till kväll?
- Vilka normer och regler fanns i ditt liv?
- Vilka normer fanns i den kriminella världen?
- Hur såg du på de människor som fanns i din omgivning, som inte var missbrukare och/eller kriminella? (Svensson)
- Vad tyckte du var jobbigast och svårast under tiden som aktiv?
- Hur såg ditt eget familjeliv ut?
- Vilka förhållanden tror du bidrog mest till att du levde som kriminell och/eller missbrukare?

(Summera avsnittet)

Vändpunkten

- Vad var det som hände som ledde till vändpunkten?
- Hur gammal var du?
- Vad var svårast att sluta med – missbruket eller kriminaliteten? Varför?
- Fick du stöd och hjälp när du ville sluta? Hur och av vem?
- Vad var du mest hjälpt av?
- Finns det något du vill tillägga angående vändpunkten?

(Summera avsnittet)

Livet efter vändpunkten

- Vad har du haft mest hjälp av på vägen tillbaka in i samhället?
- Har du haft några svårigheter i din relation till din familj efter att du slutat? Hur?
- Har du haft några svårigheter i dina vänskapsrelationer efter att du slutat? Hur?
- Har du haft några svårigheter i dina kärleksrelationer efter att du slutat? Hur?
- Har du haft några svårigheter i din boendesituation efter att du slutat? Hur?
- Har du haft några svårigheter i din arbetssituation efter att du slutat? Hur?
- Fanns det något i vardagliga situationer som var svårt den första tiden efter att du slutat? (Betala räkningar, sköta hemmet, prata med grannar och okända människor, handla, passa tider, åka buss och T-bana m.m.)
- När du slutat med ditt missbruk och din kriminalitet och skulle ta nästa steg in i samhället, vad fick du för hjälp av exempelvis myndigheter?
- Saknade du någon form av hjälp och stöd och i sådana fall vad?
- Hur kändes det att ta kontakt med samhället? (Sjukvård, hyresvärd, myndigheter, föreningar, arbetsgivare etc.)
- Har du känt av några speciella krav eller förväntningar från din omgivning?
- Finns suget efter missbruk och/eller kriminalitet kvar, och i så fall, hindrar det dig i din strävan mot att leva ett ”normalt” liv?
- När du hade slutat och kommit en bit på väg, hur såg du på ”Svensson” då? (Var det något du ville vara själv?)

(Summera avsnittet)

Avrundning

- Vad tycker du om ditt liv idag?
- Hur tyckte du att det kändes att svara på våra frågor?
- Finns det något du vill tillägga?

(Allmän summering med efterföljande fråga – om vi uppfattat hans svar korrekt.)

En undersökning om kriminalitet och missbruk.

Hej!

Vi heter Anna och Emely och studerar vid Stockholms universitet. Vi går sjunde och sista terminen på socialhögskolan som hör till universitetet. När vi är färdiga kommer vi att vara utbildade socionomer. Till den sista terminen hör att skriva en c-uppsats där vi skall forska om något som intresserar oss. Vi har valt att skriva om vägar in och ut ur kriminalitet och missbruk. Vi hoppas att dina svar kan hjälpa oss att få kunskap som i framtiden kan bidra till att hjälpa människor med kriminalitet och/eller missbruksproblem. Du är anonym i undersökningen och kan avstå från att svara på frågor som du inte kan eller vill svara på. Vi har tystnadsplikt. Den färdiga uppsatsen kommer att finnas tillgänglig på Internet.

Vi uppskattar din medverkan!

Allmänt

1. Hur gammal är du? _____

2. Har du eller har du haft problem med kriminalitet?

JA	NEJ
☐	☐

3. Har du eller har du haft problem med missbruk?

☐	☐
--------------------------	--------------------------

Uppväxt

4. Fanns det kriminalitet i din familj under uppväxten?
(Mamma, pappa och ev. syskon)

JA	NEJ
☐	☐

5. Fanns det missbruk i din familj under uppväxten?
(Mamma, pappa och ev. syskon)

JA	NEJ
☐	☐

6. Under min uppväxt hade jag en god relation till:
(Du kan välja fler än ett alternativ.)

Mamma

Pappa

Eventuella
syskon

Annan viktig
vuxen

7. Jag kände mig ofta olycklig under min uppväxt.

Instämmer

Instämmer
ej

Eventuell kommentar: _____

8. Jag upplever min uppväxt som trygg.

Instämmer

Instämmer
ej

Eventuell kommentar:

---

9. Jag anser att mina vänner bidrog till att jag blev kriminell och/eller började missbruka.

Instämmer

Instämmer
ej

Eventuell kommentar

Livet som aktiv kriminell och/eller missbrukare

10. Ifall det är så att du både missbrukat och varit kriminell, kan du i sådana fall svara på vilket som kom först?

Kriminalitet

Missbruk

Samtidigt

11. Under min tid som aktiv hade jag en väl fungerande relation till min familj.

Instämmer

Instämmer
ej

Eventuell kommentar

---

12. Under min tid som aktiv hade jag ett ordnat boende. (Att bo hemma, att ha ett eget hyreskontrakt eller att ha ett 2:a hands kontrakt)

Instämmer

Instämmer
ej

Eventuell kommentar

---

13. Under min tid som aktiv hade jag sysselsättning som fungerade bra. (Arbete, skola)

Instämmer

Instämmer ej

Eventuell kommentar:

---

14. Under denna period mådde jag bra psykiskt.

Instämmer

Instämmer ej

Eventuell kommentar

---

15. Under denna period mådde jag bra fysiskt.

Instämmer

Instämmer ej

Eventuell kommentar

Vändpunkten

16. Anledningen till att jag beslutade mig för att sluta med mitt missbruk och/eller kriminalitet var:
(Du kan välja fler än ett alternativ.)

jag tröttnade

på livsstilen

min hälsa

försämrades

hänsyn till

nära & kära

påtryckning

från
nära & kära

17. I samband med vändpunkten fick jag
bäst hjälp ifrån:
(Du kan välja fler än ett alternativ.)

- Socialtjänsten
- Frivården
- Kamratföreningar
- Frivilligorganisationer
- Familj och vänner
- På egen hand

Livet efter vändpunkten

18. Vad har varit svårt att få att fungera efter
vändpunkten?
(Du kan välja fler än ett alternativ.)

- Familjerelationer
- Vänskapsrelationer
- Kärleksrelationer
- Boende
- Arbete

19. Jag tyckte att det var svårt att ha kontakt med
samhället.
(Ex. hyresvärd, arbetsgivare, myndigheter etc.)

- Instämmer
- Instämmer
ej

Eventuell kommentar

---

20. Jag kände att min omgivning hade för höga förväntningar på mig.

Instämmer

Instämmer ej

Eventuell kommentar

---

21. Jag upplevde att min omgivning inte trodde att jag skulle kunna avhålla mig från missbruk och/eller kriminalitet.

Instämmer

Instämmer ej

Eventuell kommentar

---

22. Jag känner fortfarande suget efter droger och kriminalitet.

Instämmer

Instämmer ej

Eventuell kommentar

---

23. Ifall du instämmer i föregående fråga, upplever du att det hindrar dig i din strävan mot att leva ett "normalt" liv?

Instämmer

Instämmer ej

Eventuell kommentar

---

24. Jag trivs med mig själv idag.

Instämmer

Instämmer ej

Eventuell kommentar

Tack för din medverkan!

Bilaga 3. Brev till frivården

Hej Helene!

Det här är Anna Keding och Emely Bergwant som skriver till dig enligt ök. Vi studerar som sagt till socionomer på Socialhögskolan, Stockholms universitet. Just nu går vi sista terminen och det innebär att vi skall skriva en C-uppsats.

Vi har valt att skriva om den kriminelle missbrukarens väg in i och ut ur kriminalitet och missbruk, ur deras eget perspektiv. Syftet är att få mer kunskap kring ämnet för att i framtiden kunna hjälpa människor med dessa problem ännu bättre.

Vi tänker göra en del av undersökningen med hjälp av enkäter som enbart vänder sig till de som har slutat och är motiverade till förändring.

Vår tanke är att komma till er, förklara vårt syfte och sedan be er om hjälp med att nå ut till lämpliga personer bland era klienter, genom att lämna enkäten till dem under er avsatta tid. Vi är medvetna om att ni har mycket att göra, men vi räknar inte med att det här kommer att ta många minuter av er tid i anspråk.

Det skulle vara toppen om det går att genomföra i mitten på november.

Tack på förhand.

Vänlig hälsning Anna & Emely